

Korrupsjon og kultur sett i et etisk perspektiv

En studie av to korrupsjonskasus

Cecilie Dahl Sommerro

Veileder: Knut Ims

Skriftelig utredning/Institutt for strategi og ledelse/Siviløkonomstudiet

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Denne utredningen er gjennomført som et ledd i siviløkonomutdanningen ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at høyskolen innestår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Forord

Denne utredningen utgjør avslutningen av siviløkonomstudiet ved Norges Handelshøyskole.

Etikk og korrupsjon er temaer som har vært mye fremme i media den siste tiden. Dette var derfor aktuelle problemstillinger som jeg ønsket å sette meg mer inn i. Jeg er også en stor tilhenger av at etikken er på vei inn i næringslivet.

Arbeidet med utredningen har vært spennende og interessant, men ikke minst tidkrevende. I startfasen gikk det litt tregt, og jeg var litt usikker på hvordan jeg skulle legge det opp, men etter hvert som oppgaven har tatt form, har jeg synes det har gått stadig lettere. Innimellom har jeg møtt på utfordringer i forhold til anvendelse av teori og rammeverk, men disse har for det meste løst seg av seg selv.

Jeg vil benytte anledningen til å takke min veileder Knut Ims for god veiledning, hjelp, og uvurderlig oppmuntring når det røyner på mot slutten av siste fase. Takk!

Innholdsfortegnelse

FORORD	2
INNHOLDSFORTEGNELSE	3
SAMMENDRAG	7
1. INNLEDNING	8
1.1 AKTUALISERING.....	8
1.2 PROBLEMSTILLING	12
1.2.1 <i>Forskningsspørsmål</i>	12
2. LITTERATUR OG PERSPEKTIVER	14
2.1 ETIKK OG MORALLÆRE	14
2.1.1 <i>Kilder</i>	14
2.1.2 <i>Etikk og moral</i>	14
2.1.3 <i>Den humanistiske filosofiens vugge</i>	15
2.1.4 <i>Ulike moralfilosofiske perspektiver</i>	16
2.2 KULTURTEORI.....	17
2.2.1 <i>Kilder</i>	17
2.2.2 <i>Kultur og kulturforståelse</i>	18
2.3 KORRUPSJON OG LOVVERK	18
2.3.1 <i>Kilder</i>	18
2.3.2 <i>Korrupsjon og lovgivning</i>	19
2.3.3 <i>Utbredelse på verdensbasis</i>	19
2.3.4 <i>Medias interesse for korrupsjon</i>	20
2.3.5 <i>Norsk næringslivs og læringsinstitusjoners arbeid mot korrupsjon</i>	21
2.4 ULIKE ROLLER OG ANSVAR	22
2.5 MODELLER.....	22

2.5.1	<i>Det Profesjonsetisk triangel</i>	22
2.5.2	<i>3.parts perspektivet</i>	23
3.	MIN VALGTE REFERANSERAMME	24
3.1	KORRUPSJON OG LOVGIVNING.....	24
3.1.1	<i>Hva er korrupsjon?</i>	24
3.1.2	<i>Hvorfor er det viktig å bekjempe korrupsjon?</i>	25
3.1.3	<i>Whistleblowing</i>	25
3.2	DET PROFESJONSETISKE TRIANGEL.....	26
3.2.1	<i>Gjennomgang av modellen</i>	26
3.3	KULTUR	31
3.3.1	<i>Hva ligger i begrepet kultur?</i>	31
3.3.2	<i>Kulturrelativisme, etnosentrisme og monolittisk kulturturforståelse</i>	32
3.3.3	<i>Ulikheter mellom kulturer</i>	34
3.4	ULIKE ETISKE PERSPEKTIVER	35
3.4.1	<i>Pliktetikken</i>	35
3.4.2	<i>Konsekvensetikken</i>	37
3.4.3	<i>Nærhetsetikken</i>	41
3.4.4	<i>Dygdsetikken</i>	44
3.5	LOVVERK	45
3.5.1	<i>Norsk lovverk</i>	46
3.5.2	<i>Amerikansk lovverk</i>	48
3.5.3	<i>Internasjonalt arbeid og håndhevelse av lovene</i>	49
3.6	DE 3 YTRE DIMENSJONER - DET KULTURETISKE TRIANGEL.....	50
3.7	MIN MODELL – DET PROFESJONSETISKE TRIANGEL SETT I KULTURETISK PERSPEKTIVER	51

4. METODE	53
4.1 HVA ER EN METODE?.....	53
4.2 METODEVALG – KVALITATIV METODE	53
4.2.1 <i>Kvalitativ metode</i>	53
4.2.2 <i>Kvantitativ metode</i>	54
4.3 CASESTUDIET SOM METODE	54
4.3.1 <i>Hva er et casestudie?</i>	55
4.3.2 <i>Kritiske bemerkninger om casestudiet som metode</i>	55
5. EMPIRI – 2 CASE FRA VIRKELIGHETEN	56
5.1 RØKKES KORRUPSJONSDOM I BÅTSERTIFIKATSAKEN	56
5.1.1 <i>Medlemskap i eliteklubb til tross for rulleblad</i>	57
5.2 IRANSKANDALEN TIL STATOILHYDRO	58
6. ANALYSE OG REFLEKSJON	61
6.1 BÅTSERTIFIKATSAKEN	61
6.1.1 <i>Båtsertifikatsaken sett ut fra “det profesjonsetiske triangel”</i>	61
6.1.2 <i>Kulturdimensjonen i båtsertifikatsaken</i>	63
6.1.3 <i>Etisk analyse av båtsertifikatsaken</i>	66
6.1.4 <i>Dimensjonen lovgivning</i>	69
6.2 IRANSKANDALEN (HORTONSAKEN)	69
6.2.1 <i>Iranskandalen sett ut fra “Det profesjonsetiske triangel”</i>	70
6.2.2 <i>Kulturdimensjonen i Iranskandalen</i>	73
6.2.3 <i>Etisk analyse av Iranskandalen</i>	73
6.2.4 <i>Dimensjonen lovgivning</i>	75
6.3 OPPSUMMERING AV LIKHETER OG FORSKJELLER MELLOM DE TO CASENE	76
6.3.1 <i>Sammenlikning av de ulike etiske perspektivene</i>	76

6.4	ANDRE BETRAKTINGER OG REFLEKSJONER	77
6.4.1	<i>Kan bestiktelser og smøring forsvares og under hvilke betingelser?</i>	77
6.4.2	<i>Bør regler alltid styre vår atferd?</i>	78
6.4.3	<i>Er norsk lovgivning blitt for streng?</i>	79
6.4.4	<i>Hvilket personlig ansvar har vi for å handle etisk rett i ulike roller?</i>	79
7.	OPPSUMMERING OG ANBEFALINGER	81
7.1	OPPSUMMERING	81
7.2	MINE ANBEFALINGER	82
	LITTERATURLISTE	83

Sammendrag

Denne utredningen omhandler temaet korrupsjon sett ut fra et kulturelt, etiske og lovmessig perspektiv og gir en status på hvordan det ser ut på området i dagens samfunn i forhold til utsatte bransjer, akseptabel fremferd, næringslivslederes holdninger, dagens lovverk og eksperter og korrupsjonsjegeres hverdag.

Den formulerer sin problemstillingen i flere forskningsspørsmål og gjennomgår aktuell litteratur på området som omhandler etiske teorier, kulturforståelse, korrupsjonsteori, lovgivning, rolleteori og ulike modeller som kan være aktuelle å benytte.

Rammeverket til oppgaven bygges ut fra det profesjonsetiske triangel sett i forhold til dimensjonene kultur, etikk og lovgivning.

Som metode er casestudiet valgt og disse to casene blir så presentert. Det ene caset er båtsertifikatsaken til Røkke og den andre er Iranskandalen til Statoil. Begge sakene endte med domfellelse.

De to casene blir analyser hver for seg etter en modell kalt det profesjonsetiske triangel sett i et kultur etisk perspektiv som ble utviklet under arbeidet med rammeverket. og sammenlignet. Analysedelen avsluttes med en generell betraktning av aktuelle spørsmål.

Utredningen avsluttes med en oppsummering og en 3 anbefalinger om hvordan man kan bekjempe korrupsjon og ta moralske riktige beslutninger.

1. Innledning

Etikk, moral og korrupsjon er svært aktuelle temaer i det norske samfunnsliv for tiden. Denne utredningen tar utgangspunkt i disse temaene og setter dem i sammenheng. Den stiller flere spørsmål rundt hva som kan regnes som etisk atferd og under hvilke betingelser dette gjelder. For å underbygge teorien blir det tatt utgangspunkt i to kjente korrupsjonssaker som begge endte med domfellelse.

1.1 Aktualisering

I løpet av de siste årene er fokuset på korrupsjon blitt mye større i hele den vestlige verden. For bare noen år siden, hadde nordmenn flest en oppfatning om at det ikke fantes noe særlig korrupsjon i Norge. Man trodde at dette fenomenet bare fantes i udemokratiske og lite opplyste land samt i Italia der mafiaen regjerte. Etter hvert har det vist seg at korrupsjon finnes overalt i samfunnet der folk agerer med hverandre. Man faller for fristelsen til å kjøpe seg fordeler på bekostning av andre. Eksempler på hverdagskorrupsjon kan være desperate småbarnsforeldre som forsøker å kjøpe seg plass lenger frem i køen i barnehagen ved for eksempel å tilby bestyreren nye huskestativer hvis de får plass til barnet sitt, eller eier av fiskerestauranten Slukøre som tilbyr fiskehandleren på torget penger under bordet for at han hver dag å plukke ut den beste fisken for han før han starter salget. Disse eksemplene er bare småsaker sammenliknet med den virkelige storstilte korrupsjonen som noen av de store nasjonale og multinasjonale selskapene har stått for. Et eksempel er Iranskandalen i Statoil som ble dømt for korrupsjon i 2003. Denne saken vil jeg belyse nærmere senere i utredningen.

Særlig utsatt næring

Selskaper som operer i gass og oljeindustrien, er særlig utsatt for å havne i korrupsjonsfellen. Årsaken er at de fleste nye store oljefeltene ofte ligger i de mest korrupte landene i verden. Eksempler på slike land er Iran og Afghanistan. Hvis et selskap ønsker å være en global oljeaktør, må det investere i disse landene siden det er her det meste av den nye virksomheten vil foregå. De lokale styresmaktene er ofte svært korrupte og benytter enhver anledningen til å skaffe seg selv rikdom, og de tar sjelden hensyn til om investeringene innvirker eller ødelegger lokalbefolkningen livsgrunnlag og miljøet. Det er ofte de som i tillegg til å sitte med den politiske makten, deler ut konsesjoner til selskaper som vil drive

virksomhet i landet deres. For å få en slik konsesjon, kreves det ofte at det blir utbetalt tildels store summer penger bare for å være med i konkurransen.

Selskapene stilles altså overfor flere dilemmaer i forbindelse med inngåelse av kontrakter. På den ene siden ønsker de å være en verdensomspennende gigant og har derfor et ønske om å drive virksomhet i disse markedene. Investeringene kan gi god avkastning i form av et økt resultat for selskapet noe som vanligvis er i tråd med eiernes ønsker. På den andre siden kan investeringene føre til at de må bryte både interne i selskapet, nasjonale og internasjonale retningslinjer, siden virksomheten både kan innblandes i korrupsjon og ha negative følger for lokalbefolkningen. Mulighetene for å tjene gode penger fører ofte til at fristelsen blir for stor og det blir begått overtramp både etisk sett og lovmessig.

Hva er akseptabel fremferd?

Hva som anses som akseptabel atferd og hva som anses som korrupsjon varierer. I Norge har vi en streng korrupsjonslov hvor all form for smøring anses som korrupsjon og er derfor forbudt. I andre land som f.eks i USA og Japan anses en viss grad av smøring som en del av forhandlingsprosessen og er derfor akseptert. I enkelte kulturer kan det til og med være en plikt å gi gaver og ta i mot gaver. Hvis den ene parten ikke ønsker å motta gaven, kan dette oppfattes som en fornærmelse. At holdningene varierer så mye, viser hvor vanskelige disse spørsmålene er, og det er derfor stor uenighet både nasjonalt og internasjonalt hva som er riktig å gjøre.

Dag Harald Claes som er ekspert på internasjonal olje og gassvirksomhet har uttalt følgende til NRK Nyheter i 2006¹ ”Skal Statoil/Hydro bli en stor oljeaktør i verden, må de bruke smøring for å vinne kontrakter.”

Dette er en kontroversiell uttalelse i Norge og strider mot norsk lov. Claes er ikke alene om å mene dette. 26.11.04 meldte Nettavisen² at til og med norske myndigheter i utlandet har anbefalt å benytte smøring i utlandet når dette er eneste utvei for å få kontrakter. I artikkelen kan man lese følgende:

¹ <http://www.nrk.no/nyheter/1.1521473> , Publisert 20.12.2006 06:24. Av: Maria Hasselgård.

² <http://www.nettavisen.no/okonomi/article307541.ece> , Publisert 26.11.04. Av: NHO

”NHO reagerer på at flere ambassader oppfordrer norske bedrifter til å bruke uakseptable metoder. Førti prosent av norske eksportbedrifter har brukt smøring i utlandet. En av tre ambassader vurderer å anbefale norske bedrifter å tilpasse seg lokal praksis, selv når slik praksis vil være uakseptabel i Norge. Det kommer fram i en undersøkelse som NHO har gjennomført i samarbeid med Tina Søreide ved Christian Michelsens Institutt i Bergen. At en tredjedel av ambassadene er villige til å anbefale norske bedrifter å bruke uakseptable metoder, er en tredjedel for mye. Slike råd skal man ikke få fra norske myndigheter, sier Erik Lundebø, etikkansvarlig i NHO, ifølge NHOs nettside. I undersøkelsen kommer det fram at nærmere seksti prosent sier korrupsjon aldri er akseptabelt, mens nærmere tjue prosent synes det er greit hvis det ikke finnes noe annen måte å operere på i markedet. Undersøkelsen ble ifølge NHO gjennomført ved dybdeintervjuer med sju bedrifter, og spørreundersøkelser med 82 svar fra bedrifter og 24 svar fra norske ambassader i land utenfor OECD. Store bedrifter som Statoil, Telenor, Jotun, Aker Kværner og Det Norske Veritas har deltatt.”

Artikkelen viser dobbeltmoralen i samfunnet. Det at ikke engang norske myndigheter 100% forholder seg til sine egne lover og regler er med på å undergrave den strenge loven og kan føre til at heller ikke bedriftene føler ansvar for å følge den. Når en bedrift henvender seg til en ambassade for å be om råd angående smøringen, og de får ambassadens velsignelse til benytte seg av det, vil de ha få betenkeligheter med å gjøre det, selv om handlingen i utgangspunktet strider med lovgivningen i Norge.

Næringslivslederes etiske holdninger

Næringslivsledere og eliten i Norge ser også ut til å ha et ganske avslappet forhold til smøring og korrupsjon. I 2005 ble Kjell Inge Røkke dømt for korrupsjon etter å ha bestukket en svensk skipsinspektør for å skaffe seg et båtsertifikat. Likevel ble han etter å ha sonet ferdig dommen, tatt opp som medlem i herreklubben Norske selskab hvor plettfri vandel er et krav til medlemskap. Denne saken blir behandlet nærmere senere i utredningen.

Bestikkelser, smøring og gaver

Det sterke fokuset på korrupsjon og smøring har ført til at mange bedrifter har blitt usikre på hvor grensen går mellom hva som regnes som ulovlig smøring og korrupsjon og hva som

anses som tillatte gaver og invitasjoner som anses som nyttig relasjonsbygging. Det har vært skrevet mye i media om smøreturer hvor folk både i næringslivet og i staten har gasset seg i luksus betalt av en forretningsforbindelser. Et eksempel er de mye omtalte golfturene til Spania som Siemens spanderte på forsvarstoppene. Mange bedrifter har strammet inn praksisen i redsel for å begå ulovlige handlinger. For å hjelpe bedriftene med arbeidet, har NHO har laget et skriv som kan brukes som en veiledning til å utarbeide nye retningslinjer. Skrivet heter ”Mye som før virket ok er i dag uakseptabelt. ...over streken?” og kan lastes ned eller bestilles på NHOs nettsider³. NHO har vært opptatt av spørsmål rundt smøring og korrupsjon siden tidlig på 90-tallet. I 1991 startet de arbeidet med et etikkprosjekt hvor målet var å øke den etiske bevisstheten og kompetansen i næringslivet. Dette pågikk til 1994. I 1995 opprettet de et etikkutvalg. Siden den tid har organisasjonen jobbet mye med temaet og utgitt flere skriv.

Korrupsjonsjegere og eksperter

Å være korrupsjonsjeger kan både være et farlig og ubehagelig yrke. Når deres jobb er å snuse i, uttale seg om og etterforske mulige misligheter hos aktører i næringslivet, kan det få mange negative konsekvenser for dem som personlig. Eva Joly er Norges mest kjente korrupsjonsjeger og har opplevd dette på kroppen.

Eva Joly, vår fremste korrupsjonsjeger

Hun har arbeidet mesteparten av sitt yrkesliv i Frankrike og anses der som en av de mest nådeløse og ubestikkelige korrupsjonsjegerne. På 90-tallet ledet hun arbeidet med å rulle opp Elf-skandalen hvor det franske oljeselskapet ”Elf Aquitaine” ble dømt for korrupsjon etter å ha drevet smøring av politikere verden over. Denne saken førte til at hun ble truet på livet, overvåket, sjikanert i pressen og måtte ha beskyttelse av livvakter 24 timer i døgnet. I 2002 flyttet hun til Norge og begynte å jobbe som spesialrådgiver i korrupsjons- og

³ <http://www.nho.no/article.php?articleID=16597&categoryID=93> , Publisert 22.03.06

hvitvaskingsprosjektet som var et treårig samarbeidsprosjekt mellom Justis- og politidepartementet og Utenriksdepartementet. Også der ble hun kontroversiell og etter bare ett år, fikk hun munnkurv og har fått refs flere ganger for å ha uttalt seg i saker som ikke er rettskraftig ennå. Nå jobber hun i Norad som rådgiver og uttaler seg stadig vekk i media om enkelt saker. (Wikipedia, Eva, Joly)

Negative reaksjoner på forskeres uttalelser i media

At det å uttale seg om selskapers praksis kan føre til negative reaksjoner, fikk korrupsjonsekspert Tina Søreide som er ansatt ved Chr. Michelsens institutt og forsker på korrupsjon, merke etter at hun skrev en artikkel som ble publisert i Dagens Næringsliv. Denne handlet om politikere i Oslo som var på smøretur med Color Line. Hun mente dette var en prinsipiell sak som burde kommenteres i media, men ble regelrett skjelt ut av informasjonsdirektør Helge Otto Mathisen i Color Line som kalte henne en nyttig idiot. T. Søreide forteller til NA24 at hun også tidligere har blitt skjelt ut etter å ha uttalt seg i liknende saker. Hun mener det er uheldig at folk i næringslivet tillater seg å komme med slike personlige spark til forskere som uttaler seg i saker. Hun mener at slike negative innspill kan føre til at de ikke tørr å si det de vet av frykt for at det skal bli personlige negative konsekvenser av utspillene deres.

1.2 Problemstilling

Temaet etikk og korrupsjon er svært omfattende og komplekst. Dette gjør at jeg finner det vanskelig å benytte én problemstilling som vil favne om de spørsmålene jeg ønsker å stille i denne utredningen. Jeg har derfor valgt å i stedet stille flere forskningsspørsmål.

1.2.1 Forskningsspørsmål

- Under hvilke betingelser, kulturer og moralteorier kan korrupsjonsliknende aktivitet forsvares?
- Når er en handling å betrakte som korrupt?
- Når kan vi si at en handling er etisk eller uetisk?

- Hvor går grensene mellom hva som anses som lovlig smøring og korrupsjon?
- Er norsk lovgivning blitt for streng sammenliknet med f.eks den amerikanske?
- Hvilket ansvar har vi selv for å handle etisk?

2. Litteratur og perspektiver

I dette kapittelet skal jeg presentere litteratur som jeg anser som aktuell for mitt valgte tema. Jeg vil forsøke å gi et overblikk over hva den aktuelle litteraturen inneholder og hvilke kilder som står bak teorien.

2.1 Etikk og morallære

2.1.1 Kilder

Det finnes mye litteratur på etikkområde og mange filosofiske perspektiver jeg kunne tatt tak i. Jeg har derimot valgt å begrense meg til kun fokusere på 4 teorier for ikke å drukne i mangfoldet. Det er også disse teoriene jeg vil gå dypere inn på senere i utredningen. De vil derfor bli behandlet veldig raskt.. Jeg har benyttet meg av flere type kilder. Både bøker, nettbøker, kompendier og nettsider.

Arnfinn Stigen har skrevet lærerverket ”Tenkningens historie” som er lærebøker i filosofi der han tar for seg sentrale spørsmål om mennesket tilværelse og hvordan vi skal leve livene våre, helt tilbake til antikkens Hellas og frem til i dag.

Nettutgaven av boken ”Filosofi: En innføring” som er skrevet av Vegard Martinsen har også vært en god kilde til å forstå ulike filosofiske retninger.

Boken ”Hva er etikk” som er skrevet av Arne J. Vetlesen og er en liten bok som tar opp de viktigste spørsmålene etikken baserer seg på og diskuterer dem ut fra ulike perspektiver. Denne boken har vært en særlig god kilde for å forstå hva som ligger bak nærhetsetikken. Etikk er et sentralt tema i disse bøkene og er utgangspunkt for min vinkling av denne utredningen.

I tillegg har jeg funnet teori i artikkelsamlinger som er laget til kurset i etikk på 2. og 3.avdeling ved på NHH og på flere nettsider,

2.1.2 Etikk og moral

Etikk som også er kalt morallære, er den grenen av filosofien som undersøker hva som er rett og galt. Den setter normer og prinsipper for hva som er riktige handlinger. Når man sier at

noe er uetisk eller umoralsk, mener man at handlingen strider mot en moralnorm som man sier seg enig i. Et eksempel er at man mener det er umoralsk å stjele. Dette betyr at man slutter opp om den moralnormen som sier at man ikke bør stjele. Tanker rundt menneskers handlinger sett i et etisk perspektiv begynte å oppta folk allerede for nesten 2500 år siden. (Tenkningens historie 1)

2.1.3 Den humanistiske filosofiens vugge.

Frem til midten av 400-tallet f. Kr. hadde filosofene vært opptatt av naturfilosofien hvor spørsmål rundt urstoffet, bevegelse og forandring var de sentrale temaene. Så dukket en ny interesse opp blant noen filosofer, de såkalte sofistene⁴. Dette var tanker rundt menneskets problemer og deres erkjennelse for hva som kunne anses som riktige handlinger. Disse var opptatt av moralspørsmål i forhold til kulturel relativisme og verdinihilisme⁵ og var med på å legge grunnlaget for de tre store filosofene Sokrates⁶, Platon⁷ og Aristoteles⁸ som utformet det filosofiske grunnlaget for vår vestlig kultur. Det var sofistenes tanker sammen med Sokrates som grunnla den humanistiske filosofi som tar utgangspunkt i mennesket, livet og de menneskelige verdiene som legger grunnlaget for etikken. (Tenkningens historie 1)

⁴ En *sofist* betyr opprinnelig en som er lærd eller vis. Betegnelsen endret seg så til en å bety en bestemt gruppe lærere som drev undervisning mot betaling. (Tenkningens historien s. 47)

⁵ *Verdinihilisme* er den oppfatning at det ikke finnes sikre sannheter, faste verdier eller allmenngyldige moralske normer. (Tenkningens historie 1 s.51)

⁶ *Sokrates* levde og virket i Athen fra ca 470 – 399 f. Kr. Han kom fra vanlige kår hvor faren hans var stein- eller billedhogger. Han vandret rundt i Athen og snakket med folk i alle aldre og uavhengig av klasses tilhørighet. Han kalte seg selv en filosof som betyr en som elsker visdom og derfor søker den. Han foretrakk å stille spørsmål, men svarte sjelden selv på dem. Han mente at det viktigere å søke visdom enn å eie den. I 399 f.Kr ble han anklaget og dømt for ikke å tro på de rette gudene bystatens guder og for å forderve ungdommen. Han ble funnet skyldig, og dømt til døden ved å tømme giftbeget. (Tenkningens historie 1)

⁷ *Platon* levde fra 428 – 348 f.Kr. Hans foreldre var begge fra det høyeste aristokratiet, og han hadde ingen tillit til folket hverken når det gjaldt deres politiske innsikt eller forståelse av de dypere spørsmål. Han ble født i Athen og hadde mesteparten av sitt virke der. Platon var elev av Sokrates og var opptatt av de samme humanistiske spørsmålene som Sokrates, selv om hans tilnærming skilte seg fra Sokrates sin. Etter at Sokrates døde foretok Platon flere reiser både rundt i Hellas, til Egypt, til Sør-Italia og til Sicilia. Fra ca 387 samlet han elever til debatter, undervisning og samtaler i en lund utenfor Athen. Dette stedet utviklet seg til å bli et lærersted som ble kalt Akademiet og eksisterte i 900 år. Platon skrev i motsetning til Sokrates mange verker og hovedverkene eksisterer fremdeles. (Tenkningens historie 1)

⁸ *Aristoteles* levde fra 348 – 322 f.Kr. Han ble født i Stageira som er en gresk koloniby ved Egeerhavet og var sønn av hofflegen til Amyntas 2 som var bestefar til Alexander den store. I 367 slutter Aristoteles seg til Akademiet til Platon og ble hans elev. Aristoteles drev med undervisning på flere steder og i en periode underviste han Alexander den store. I 335 grunnlegger han sitt eget undervisningssted utenfor Athen og kaller det Lykeion som har Europas største boksamling. Etter at Aleksander den store dør i 322 og det bryter ut opprør, forlater Aristoteles Athen i frykt for å lide samme skjebne som Sokrates. Han er redd for at hans forbindelse til Alexander kan påvirke hans liv negativt. Ikke lenge etter dør han. Aristoteles etterlot seg mange skrifter, men ikke alle er blitt bevart. (Tenkningens historie 1)

2.1.4 Ulike moralfilosofiske perspektiver

Siden antikkens tid har stadig flere filosofer bidratt med nye filosofiske teorier eller videreutviklet allerede eksisterende teorier. Det finnes flere moralfilosofiske perspektiver. Det finnes to hovedretninger i moralfilosofien. Den ene er plikketikken som Kant forfektet, og den andre er konsekvensetikken som Aristoteles og Platon er tilhengere av. I tillegg finnes det teorier som tar utgangspunkt i selve mennesket.

Pliktetikken

Pliktetikken forbindes først og fremst med filosofen Imanuel Kant. Etikken går ut på å vurderer handlingers moralske kvalitet ut fra om loven er fulgt eller ikke. En regel skal følges for regelens egen skyld. En handling anses derfor som god hvis den er gjort ut fra å følge en lov og gal hvis handlingen har brutt lov. Loven kan enten være gitt av Gud som ”De ti bud”, laget av mennesker eller ved at man har fulgt sitt hjerte og samvittighet. Det er pliktfølelsen eller viljen til å følge loven som er det sentrale for å bedømme om en handling skal karakteriseres som riktig eller gal i denne etikken og ikke de konsekvensene handlingen gir. (Tenkningens historie 2)

Konsekvensetikken:

Konsekvensetikken er en etikk som stammer fra antikken som Aristoteles og Platon var tilhengere av, men har siden blitt utviklet videre av flere filosofer. Denne etikken bedømmer om en handling er moralsk god eller ikke ut fra hvilke konsekvenser handlingen får for menneskets liv og virke. En handling anses som god hvis den tilfredstiller menneskets naturlige behov og søken etter goder. (Tenkningens historie 1)

Utilitarismen

Utilitarisme er en type konsekvensetikk som ble skapt av de engelske filosofene Jeremy Bentham og John Stuart Mill. På 1800-tallet. Deres tanker er basert på antikkens tanker rundt konsekvensetikken. Utilitarismen er en slags kollektivistisk hedonisme hvor målet er å oppnå nytelse for gruppen som helhet og ikke kun for det individ som handler. Utilitarismens kjerne er derfor som følgende:

”the good is the greatest happiness for the greatest number”. (Filosofi: En innføring, 2005)

Siden utilitarismen handler om å avdekke konsekvenser, har Richard T De George laget en ni punkts utilitaristisk analyse hvor man stegvis analyserer alle mulige konsekvenser en

handling kan få både for de som er direkte og indirekte påvirket av handlingen. Analysen krever også å avdekke andre mulige alternativer og så til slutt stille alle funnene opp mot hverandre og konkludere ut fra dette. Målet er å ta en objektiv moralsk rett avgjørelse.

Utilitarismen er en mye anvendt teori i næringslivet i dag og er basis for en kost-nytte tenkning som i høy grad benyttes for å ta beslutninger ved f.eks. lanseringer av nye produkter.

Nærhetsetikken

Nærhetsetikken er utviklet av den danske teologen og filosofen Knud. E. Løgstrup. Hans etikk legger vekt på betydningen mellommenneskelige relasjoner har for menneskers liv og vår gjensidig avhengighet av hverandre. Han er opptatt av at våre handlinger skal baseres på situasjonsforståelse og skjønn og være til det beste for den andre. Han mener at menneskes moral styres av grunnleggende fenomener som eksisterer side om side med mennesket i virkeligheten. (Vetlesen)

Dygdsetikken

Dydsetikken er utviklet av Platon og Aristoteles og tar utgangspunkt i mennesket og dets karaktertrekk. Menneskets moral styres av dydene som er egenskaper i mennesket og som hjelper mennesket å handle moralsk rett. (Tenkningens historie 1).

2.2 Kulturteori

2.2.1 Kilder

For å finne litteratur rundt kultur og kulturforståelse har jeg benyttet meg av oppslagsverket Wikipedia som jeg synes gir en god beskrivelse av hva som både ligger i begrepet kultur og ulike typer kulturforståelse vi har. Jeg er klar over at enkelte i det akademiske miljøet ikke anser dette oppslagsverket som en fullverdig akademisk kilde. Jeg kan ikke si meg enig i denne kritikken fordi denne så vel som annen litteratur benytter seg av andre kilder som underlag for det de skriver.

2.2.2 Kultur og kulturforståelse

Kultur er menneskeskapt åndelig og materiell aktivitet og utvikling som kjenner et samfunn og gir menneskene som bekjenner seg til denne kulturen en felles identitet. Det finnes flere ulike måter å definere kultur på. Det kan defineres ut fra ulike tradisjoner:

- Det kvalitative, verdiorienterte eller humanistiske kulturbegrepet
- Det samfunnsvitenskapelige, kulturelle eller beskrivende kulturbegrep
- Det utvidete eller kulturpolitiske kulturbegrepet

Det finnes 3 ulike måter å forstå en kultur på. Man kan benytte kulturell relativisme, etnosentrisme eller monolittisme. Dette representerer tre helt forskjellige syn hvor man beveger seg fra å forsøke å forstå en kultur ut fra dens egne premisser til å nærmest avsky alt som ikke avviker fra en egen og til å mene at det finnes kun en universell sannhet som alle kulturer må vurderes etter. (Wikipedia, kultur)

Kulturer kan være svært ulike, og det kan være mange årsaker til det. Graden av ytre påvirkning er essensiell. Religion, tradisjoner og skikker er andre viktige elementer som skiller kulturer fra hverandre.

2.3 Korrupsjon og lovverk

2.3.1 Kilder

Mesteparten av litteratur om korrupsjon har jeg funnet ved å benytte søkemotoren Google på internett. Der er jeg blitt ledet til statlige nettsider, nettsidene til næringslivsorganisasjoner, artikler og oppslagsverk hvor jeg har funnet mye informasjon rundt temaet. I tillegg er noe stoff hentet fra kompendier utgitt på Norges Handelshøyskole.

Informasjonen som finnes på nettsidene til Justis og Politidepartementet og hos Økokrim gir ren faktainformasjon rundt begrepsavklaring og lovgivningen i Norge og hvilke internasjonale konvensjoner Norge har ratifisert innenfor området. I tillegg vises det til negative konsekvenser korrupsjon kan føre med seg for sine omgivelser.

Lovgivningen på området og om hva som regnes som ulovlig korrupsjon varierer fra land til land. I Norge er den som sagt svært streng, mens den f.eks. i USA er litt lempeligere. For å vise forskjellene har jeg benyttet både det norske lovverket som finnes i Lovdata og den amerikanske versjonen som kalles Foreign Corrupt Practices Act (FCPA)

Internasjonalt er det også stor fokus på å bekjempe korrupsjon, og det er blitt utarbeidet flere internasjonale konvensjoner. Det er et ønske om at flest mulig land skal slutte seg til og ratifisere disse, slik at de er bundet av den samme lovgivningen. Dette vil gjøre internasjonal samhandel mye enklere og mer rettferdig. Det vil også bli lettere å slå ned på økonomisk kriminalitet.

2.3.2 Korrupsjon og lovgivning

I de siste 10-15 årene er fokuset på korrupsjon vært økende både nasjonalt og internasjonalt. Tidligere ble korrupsjon gjerne omtalt som smøring eller bestikkelser, ofte sett på som et nødvendighet onde for å oppnå ønskede resultater og var derfor delvis akseptert. Tidlig på 90-tallet fikk selskaper til og med skattefradrag i Norge for bestikkelser betalt i utlandet. Etter den tid er lovgivningen strammet inn flere ganger og er i dag en av verdens strengeste. (Petter Haas Brubakk, NHO) Dagens lovgivning er fra 2003 og forbyr all form for smøring både i inn- og utland. Overtredelser av loven straffes med fengsel og bøter.

Innkjøpsbransjen er den bransjen som er mest utsatt for korrupsjon. Årsaken til dette er at konkurransen om å bli valgt som leverandør ofte er beinhard, og det er ofte lett å falle for fristelsen å tilby litt ekstra for å prøve å skille seg positivt ut i mengden av konkurrenter. Våpenindustrien er den virksomheten på verdensbasis som står for størstedelen av korrupsjonen. I tillegg er det mye korrupsjon i oljeindustrien. Ellers forekommer korrupsjon i større og mindre grad i de fleste bransjer.

2.3.3 Utbredelse på verdensbasis

Korrupsjon i ulik alvorlighetsgrad og i større eller mindre grad foregår over hele kloden. Transparency International⁹ lager årlig en liste over hvilke land i verden som er mest og

⁹ Transparency International (TI) er en ledende internasjonal upolitisk organisasjon som er opptatt av korrupsjon verden over, også politisk korrupsjon. Organisasjonen er kjent for sin årlige produksjon av oversikten "Corruptions Perceptions Index" (CPI) som er en komparativ liste over korrupsjon verden over. Den lister landene etter hvor korrupte de er og gir dem poeng fra 10 til 0 der 10 betyr ingen korrupsjon, mens 0 betyr svært mye. Denne listen ble første gang offentliggjort i

minst korruperte. Den siste ble offentliggjort 26.09.2007 og viser at Danmark, Finland og New Zealand er de minst korruperte landene i verden og topper listen med en poengsum på 9,4 av 10 poeng. Mens Somalia og Myanmar (Burma) anses som de mest korruperte landene og har en poengsum på 1,4. Norge kommer på en niende plass med 8,7 poeng og er det mest korruperte landet i Norden. Iran som jeg kommer tilbake til senere, har 2,5 poeng.

CPI-oversikten er i dag i tillegg til Verdensbankens korrupsjonsindexen den mest brukte målestokken over hvor korruperte land i verden er. Listen er laget på bakgrunn av intervjuer med forretningsmenn og analytikere både fra det aktuelle landet og fra utlandet om deres syn på hvor korrupert dette landet som analyseres er.

Indexen blir kritisert av flere grunner. Kritikere mener det er faren for at analytikere kan være farget av tidligere korrupsjonssaker og derfor unngår å se forandringer. I tillegg kritiseres den statistiske metoden som er benyttet. (Wikipedia, Transparency International, Corruptions Perceptions Index) Jeg velger å ikke utdype dette noe nærmere, fordi jeg ikke anser det som vesentlig her.

2.3.4 Medias interesse for korrupsjon

Etter at Eva Joly flyttet hjem til Norge og Statoilsaken ble rullet opp på for noen år siden har pressens oppmerksomhet rundt korrupsjon økt kraftig. Det er både blitt skrevet mye om konkrete saker som f.eks. Statoilsaken og båtsertifikatsaken som jeg vil komme tilbake til senere, men det er også blitt laget artikler hvor eksperter og andre har fått uttale seg om korrupsjon og etikk i litt mer generelle termer. Fokuset på de strenge reglene har til tider skapt stor forvirring om hvor grensene egentlig går. Hva er lovlig å gi eller motta og hva bør man takke nei til. Pressen har laget flere artikler rundt dette temaet. Et eksempel er artikkelen ”Hvor korrupert er du?” skrevet av journalist og økonom Elisabeth Realfsen og publisert på nettsiden ”Din Side” 21.02.05. Hun har intervjuet Andreas Føllesdal¹⁰ og Knut Ims for å få råd om hvordan man bør forholde seg for å beholde sin integritet. Føllesdal sier følgende:

1995. Det internasjonale hovedkontoret ligger i Berlin i Tyskland. (Wikipedia, Transparency International, Corruptions Perceptions Index)

¹⁰ Andreas Føllesdal er professor i etikk ved Universitetet i Oslo og er sentral i arbeidet ved Nasjonalt etikknettverk på Blindern i Oslo.

”Det gjelder å finne smertegrensen for denne typen aktiviteter, det vil si det nivået av samhandling som ikke reduserer bedriftens troverdighet. Dette vil være et område fullt av glidende overganger.”

Han peker dermed på at det er vanskelig å si noe eksakt. Hver handling må derfor vurderes for seg og bør uansett skje i åpenhet. Knut Ims er opptatt av at retningslinjer i bedrifter nødvendigvis ikke er nok alene for å hindre at det utført korrupsjonsliknende handlinger. Han viser til noe Macchiavelli har sagt;

”Gode lover i et samfunn preget av umoral har liten verdi. Det er bedre å bo i et samfunn med dårlige lover, men gode mennesker”. (Knut Ims sitert Macchiavelli)

Føllesdal mener at hovedverdien i retningslinjene er den refleksjonen de skaper blant de ansatte når de befinner seg i de daglige etiske dilemmaene. Artikkelen avsluttes med at Ims mener det må settes av mer tid til etikk og refleksjon i bedriftene for at man skal klare å ta de rette avgjørelsene.

2.3.5 Norsk næringslivs og læringsinstitusjoners arbeid mot korrupsjon

NHO har hatt korrupsjon på dagsorden siden begynnelsen på 90-tallet. De har publisert mye stoff rundt temaet og gjennomfører stadig kurs på området. De ser det som sin oppgave å rettlede norske bedrifter til å ta de rette valgene både i innland og utland.

NHO sier følgende:

”Godt lederskap og en god bedriftskultur er viktig for bedriften. Korrupsjon undergraver bedriftskulturen, markedet og samfunnet. NHO viser hvordan bedrifter kan ta ansvar, og arbeider for et seriøst og ansvarlig næringsliv”. (NHO.no/Etikk)

De har utgitt et skriv de kaller ” ..over streken?” som er en veileder som skal gi bedrifter det de trenger for å ta diskusjonen i bedriften og lage interne retningslinjer for hvor de skal trekke grensen for hvilke gaver det er greit å gi til forretningsforbindelser, og for hva det er greit å invitere andre med på med utgiftene dekket. I den nye veilederen tar NHO også til orde for en bedriftskultur der folk tør si fra, og viser hvordan bedriften kan etablere varslingsrutiner i tråd med de nye bestemmelsene i Arbeidsmiljøloven. (NHO.no/Etikk)

2.4 Ulike roller og ansvar

I boken ”Business within Limits” tar Knut Ims opp rollen personlig ansvar har i samfunnet. Han har utviklet et rammeverk som han kaller ”The Responsibility Triangel” som viser sammenhengen mellom personlig ansvar, rolleskapt atferd og allmenne moralregler. Han peker på at all atferd uavhengig av hvilken rolle du spiller, bør har sine røtter i personlig ansvar og at man også har et personlig ansvar for å oppmuntre til konstruktiv dialog rundt moralsk atferd i samfunnet. Det er deg personlig som skal foreta vurderinger om du bør gjennomføre en handling eller ikke, ut fra hva du mener er rett og galt. Man skal ikke kunne gjemme seg bak sin profesjonelle rolle og si at handlingen ble utført i kraft av denne, eller at man ble beordret til å gjøre det. Opp igjennom historien har vi flere skrekkeksimpler på slik ansvarsfraskrivelse. Et eksempel er Naziregimets jødeutryddelse under krigen. I de mange dødsleirene jobbet det mange mennesker som var med på å utføre grusomme handlinger som de i ettertid har forsøkt å unnskyld med at de bare fulgte ordre.

2.5 Modeller

2.5.1 Det Profesjonsetisk triangel

Modellen er utviklet av Knut Ims¹¹ på bakgrunn av Knut Erik Tranøys¹² arbeid med modellen ”En yrkesetisk trekant¹³”. Det profesjonsetiske triangelet, benyttes til å analysere virkninger av korrupsjonslignende aktiviteter. Den belyser alle berørte parter som involveres både direkte eller indirekte og fokuserer både på tillitsbruddene og konsekvensene av handlingen.

¹¹ Knut Ims er professor ved institutt for Strategi og ledelse ved Norges Handelshøyskole.

¹² Knut Erik Tranøy er professor i filosofi i Bergen og Oslo, og har siden åpningen i 1989 har han vært tilknyttet Senter for medisinsk etikk ved Universitetet i Oslo. Han er også utnevnt til ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden for fortjeneste av medisinsk etikk.

¹³ Modellen ”En yrkesetisk trekant ” stod på trykk i Bedriftøkonomene nr 7 i 1974. Se vedlegg 1.

2.5.2 3.parts perspektivet

Modellen 3.parts perspektivet er en modell som kan benyttes til å analysere hvilke betingelser som bestemmer når en gave blir korrump. Modellen er utviklet av en tidligere elev av Knut Ims.

Den tar utgangspunkt i en handling som finner sted mellom en giver og en mottaker og ser den så i forhold til hva som er de relevante etiske egenskapene. Disse egenskapene kan være størrelsen på gaven og tidsdimensjonen, dvs om den ble gitt før eller etter handlingen fant sted, og er avgjørende for om den kan anses som korrump. Dimensjoner som 3.parts perspektivet og kulturen vil påvirke analysen.

3. Min valgte referanseramme

Min intensjon med dette kapittelet er å presentere og begrunne den modellen jeg har valgt som mitt utgangspunkt for å belyse problemstillingen rundt etikk, kultur og korrupsjon. Jeg har valgt å bygge modellen min på bakgrunn av en allerede eksisterende modell og har derfra videreutviklet den for å kunne se den i en større sammenheng.

Jeg vil begynne kapitelet med å gjennomgå relevant teori om korrupsjon. Så vil jeg beskrive det profesjonsetiske triangel som er utgangspunktet for analysen og deretter redegjøre for de andre dimensjonene, kultur, etikk og lovgivning etter tur og tilslutt presenterer min endelige modell som kobler disse dimensjonene til det profesjonsetiske triangel.

3.1 Korrupsjon og lovgivning

3.1.1 Hva er korrupsjon?

Med korrupsjon siktes det vanligvis til det å gi eller ta imot bestikkelser for å påvirke en avgjørelse eller handling. Korrupsjon utgjør en trussel mot rettsstaten, demokratiet, menneskerettighetene og sosial rettferdighet, og kan også hindre økonomisk utvikling og virke konkurransevridende. (regjeringen)

”I de nye straffebestemmelsene mot korrupsjon, som ble innført fra 4. juli 2003, defineres korrupsjon som det ”å gi/tilby eller kreve/motta/akseptere en utilbørlig fordel i anledning stilling, verv eller oppdrag”. (Økokrim)

Det er ikke et vilkår at den såkalte utilbørlige fordelten kan knyttes til en bestemt handling eller unnlatelse. Det anses som tilstrekkelig at den har sammenheng med en persons stilling, verv eller oppdrag. I de nye straffebestemmelsene likestilles korrupsjon i offentlig og privat sektor. Korrupsjon straffes med fengsel i inntil 3 år, mens strafferammen for grov korrupsjon er 10 år.

I 2003 ble det også innført bestemmelser som rammer såkalt påvirkningshandel. Disse bestemmelsene setter forbud mot å gi/tilby eller kreve/motta/akseptere en utilbørlig fordel for å påvirke en annen persons utføring av stilling, verv eller oppdrag. Slik ulovlig påvirkningshandel kan forekomme i tilfeller hvor en person hevder å være i stand til å

påvirke en beslutningstaker, og utnytter denne stillingen til å kreve eller motta utilbørlige fordeler. (Økokrim)

3.1.2 Hvorfor er det viktig å bekjempe korrupsjon?

Økokrim har laget en liste med 5 punkter som forklarer hvilke farer vi står overfor hvis vi ikke tar korrupsjon alvorlig og jobber hardt for å bekjempe det.

- Korrupsjon er en trussel mot rettsstaten, demokratiet og menneskerettighetene fordi korrupsjon svekker etiske og moralske verdier.
- I et globalt perspektiv er korrupsjon det største hinder for sosial og økonomisk utvikling i den tredje verden.
- Korrupsjon skaper forskjellsbehandling og hindrer sosial rettferdighet.
- Korrupsjon undergraver den redelige konkurransen (skaper konkurransevridning).
- Korrupsjon kan påføre bedrifter direkte økonomisk tap og tap av omdømme. (Økokrim)

3.1.3 Whistleblowing

Varsling av korrupsjon og andre misligheter i en virksomhet betegnes gjerne som whistleblowing. Alle har et samfunnsansvar og bør si ifra om straffbare handlinger. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i samarbeid med Arbeidstilsynet utarbeidet en veiledning om varslingsreglene i arbeidsmiljøloven. I tillegg har myndigheter åpnet en varslingsstjeneste for å gjøre det lettere for publikum å gi og for myndighetene selv å kunne motta tips om mulige misligheter i utenriksstjenesten. Kanalen ble åpnet 02.januar i år (2008) og er derfor et ganske nytt tilskudd i kampen mot korrupsjon.

Norske myndigheter er svært opptatt av å bekjempe korrupsjon både nasjonalt og internasjonalt fordi de anser korrupsjon som et alvorlig hinder for sosial og økonomisk utvikling. Dette gjelder særlig i fattige land med en sårbar befolkning og svake systemer for å forebygge, avdekke og straffe korrupsjon. De mener at det en nær sammenheng mellom korrupsjon og internasjonal kriminalitet og anser kampen mot korrupsjon som er en viktig del av norsk utviklingssamarbeid. Høsten 2006 iverksatte Utenriksdepartementet et eget anti-korrupsjonsprosjekt som fremmet en rekke forslag til hvordan kampen mot korrupsjon kan

styrkes internasjonalt, og hvordan Norge i større grad kan sikre seg mot misbruk av norske bistandsmidler. Gjennom et anti-korrupsjonsnettverk samarbeider Utenriksdepartementet og Norad nå om å følge opp ulike tiltak og initiativer mot korrupsjon. (Utenriksdepartementet, Anti-korrupsjon)

3.2 Det profesjonsetiske triangel

Det profesjonsetiske triangelet er utledet av Knut Erik Tranøys modell som han kaller ”En yrkesetisk trekant”. Den viser samhandlingsforholdet i yrkesetikken mellom yrkesutøver, klienter, samfunn og kolleger. Knut Ims har videreutviklet modellen og benytter den til å analysere virkninger av bestikkelser, smøring og korrupsjon. Modellen belyser alle berørte parter som involveres både direkte eller indirekte av en handling.

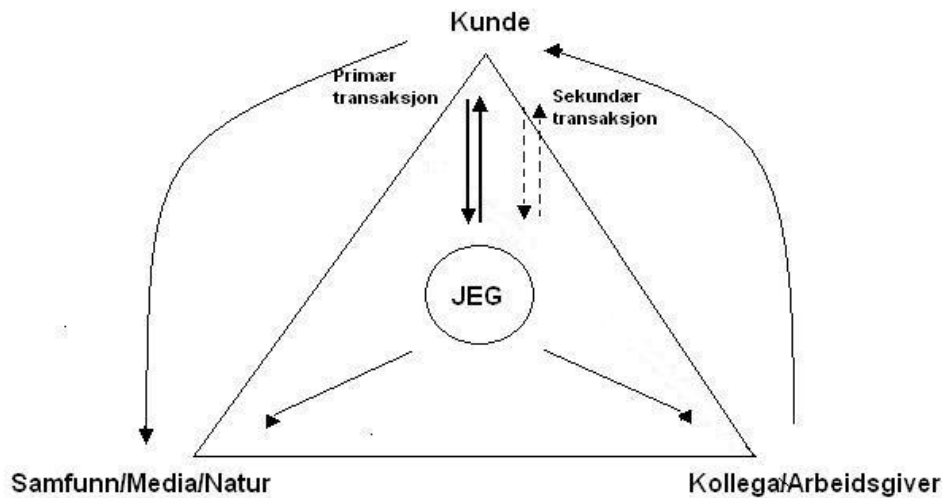
Jeg mener at denne modellen nødvendigvis ikke kun er gyldig for å analysere yrkesetiske perspektiver, men også i en viss grad kan benyttes for å analysere privatpersoners etiske verdier, adferd og påfølgende konsekvenser. Jeg har derfor valgt å benytte denne modellen til å analysere kjente, rike og mektige menneskers handlinger og konsekvenser for å undersøke om disse kan gi de samme resultatene for omgivelsene.

3.2.1 Gjennomgang av modellen

Modellen er laget som et triangel der de tre kantene symboliserer de tre dimensjonene som involveres eller påvirkes ved en handling. Kunden er plassert i toppen, samfunn, media og natur i det venstre hjørnet og kollegaer og arbeidsgiver i det høyre hjørnet. Sentrert i midten av triangelet er den utførende personen ”jeget”. Under følger figur.

Figur 1: Det profesjonsetiske triangel

Profesjons etisk triangel:

Forklaringer på hva jeg legger i begrepene jeget, kunde, samfunn, media, natur, kolleger og arbeidsgiver:

Jeget

Jeget er yrkesutøveren eller arbeidstakeren. Han er en del av samfunnet og deler derfor deres verdier, levemåte og tradisjoner. Det er han som tar initiativet og skal gjennomføre handlingen, dvs primærtransaksjonen. Dette gjør han til giveren i et giver – mottakerforhold.

Kunden

Kunden er den andre parten som er direkte involvert i gjennomføringen av transaksjonen. Han er derfor mottakeren i giver – mottakerforholdet.

Samfunnet

”Definisjonen på et samfunn er en gruppe individer som lever sammen og deler institusjoner og som ofte har en felles kultur, felles tradisjoner og interesser.” (Wikipedia, samfunn)

Jeg definere næringsvirksomhet og produksjon i et samfunn som en del av det definisjonen over kaller ”å leve sammen”.

Media

Media, eller massemedia er midler for massekommunikasjon som aviser, blader, tv, radio, internett, reklame og propaganda. Media kalles ofte den fjerde statsmakt fordi den gjennom sin rolle som overvåker og kontrollør, publiserer informasjon og har stor innflytelse og

indirekte kontroll over Storting, regjering og domstolen. (Wikipedia, massemedia) Media, vel å merke hvis den er fri og usensurert, har en sentral plass i et samfunn som et slags ”etisk politi” og vil kunne offentliggjøre umoralsk atferd som igjen kan få negative konsekvenser for både enkeltpersoner og selskaper. For at et samfunn skal være åpent og være demokratiske, må pressen ha til rett og full tilgang til informasjon. Informasjon som av gode grunner må være konfidensiell vil naturligvis ikke inngå her.

Natur

Med natur mener jeg naturressurser og miljø.

Kolleger

Kolleger anser jeg her som personer som jobber sammen i samme bedrift og har et yrkesfellesskap.

Arbeidsgiver

Med arbeidsgiver mener jeg den aktuelle bedriftens ledelse.

Primærtransaksjonen

Selve handlingen foregår mellom ”jeget” og kunden. Interaksjonen mellom dem foregår begge veier og vises i figuren med pilen som peker i begge retninger. Dette kalles *primærtransaksjonen* og er den egentlige transaksjonen. Denne foregår i full åpenhet eller eventuelt blir offentliggjort i ettertid. Et eksempel på når en senere offentliggjøring kan være aktuelt i de tilfellene hvor hemmelighet er nødvendig for at ikke et oppkjøp eller salg av et børsnotert selskap skal kunne påvirke verdiene av selskapet i forkant av selve transaksjonen. Selv om transaksjonen i utgangspunktet direkte involverer giver og mottaker, vil den også få følger for de som blir indirekte påvirket av handlingen. Dette er omgivelsene og kan deles inn i samfunnet, media og naturen på den ene siden og kolleger og arbeidsgivere på den andre siden. Disse forholdene er også markert med piler på figuren. Transaksjonen kan gi både positive og negative konsekvenser for disse omgivelsene, men alle parter, både direkte og indirekte involverte, har tillit til at transaksjonen er gjennomført på riktig, rettferdig og lovlig måte.

Sekundærtransaksjonen

Av og til foretas det tilleggshandlinger for å påvirke utfallet av primærtransaksjonen. Dette kan være i form av smøring, bestikkelser eller lovnader om gjenytelser. Denne type transaksjoner kalles *sekundærtransaksjoner* og gjennomføres som oftest skjult for både

konkurrenter og offentligheten. En sekundærtransaksjon foretas i den hensikt å skaffe seg fordeler eller goder på bekostning av andre konkurrenter og aktører i markedet. Både giver og mottaker i primærtransaksjonen kan være initiativtaker til sekundærtransaksjonen. Giveren kan enten tilby tilleggssytelser for å oppnå ønsket resultat av primærtransaksjonen eller mottaker kan kreve dette for at giver skal oppnå det han ønsker med transaksjonen.

Brudd på tillitsforholdet

Uansett hvem som tar initiativ til denne tilleggstransaksjonen, fører dette til et *tillitsbrudd* i forhold til de andre partene i triangelet, dvs de som berøres indirekte av handlingen. Dette tillitsbruddet vises i figuren som overstrykninger av pilene mellom ”jeget” og partene i høyre og venstre hjørne av triangelet. I tillegg får handlingen konsekvenser for forholdet mellom arbeidsgiver/kollega og kunde og mellom kunde og samfunn/media/natur. Disse forholdene er også vist med piler på figuren.

Konsekvenser av sekundærtransaksjonen

Samfunnet

Gjennomføring av sekundærtransaksjoner kan få flere negative konsekvenser for samfunnet.

I samfunnet råder det en oppfatning om at selskap skal inneha det samme verdigrunnlaget som finnes i samfunnet ellers og rette sin virksomhet etter dette. Hvis dette imidlertid viser seg ikke å stemme, vil tilliten til det involverte selskapet svekkes. Er selskapet stort og betydningsfullt og kanskje delvis eller helt eid av staten, vil slike hendelser anses som enda mer alvorlig og skape forrækt og direkte mistillit. Denne mistilliten kan også overføres til hele bransjen.

Det kan føre til en urettferdig konkurransesituasjon hvor ikke nødvendigvis det beste tilbudet eller løsningen blir valgt i en konkurranse blant flere aktører.

Det kan skade samfunnsinteressene generelt.

Media

Media vil ikke få tilgang til den korrekte informasjon rundt handlingen og risikerer å publisere mangelfull eller direkte gal informasjon ut i samfunnet. De vil være i den tro at de kjenner saken, men er i virkeligheten blitt ført bak lyset. Hvis eller når sannheten om slike saker kommer frem i lyset, er ikke media nådige. Jeg påstår ikke her at de er hevnjærrige, men de liker å grave i pikante saker og lete med lys og lykter etter hver miste lille detalj noe

som kan sette selskapet i et dårlig lys. Slik negativ fokusering kan få alvorlige konsekvenser for selskapets generelle omdømme.

Naturen

Bruk av bestikklser og smøring kan føre til at miljøhensyn og fokus på bruk av naturressursene kan bli satt til side.

Kolleger

Å foreta seg slike ulovligheter vil sette tillitsforholdet mellom kollegaer i fare. Man handler ikke lenger etter de felles retningslinjene noe som kan påvirke samarbeidsklimaet. Det vil det bli stilt spørsmål til arbeidstakerens integritet og lojalitet til selskapets.

Arbeidsgiver

Når arbeidsgiver gir et oppdrag til en arbeidstaker, stoler på at jobben blir utført i overensstemmelse med de lover og regler som gjelder både i samfunnet og på arbeidsplassen. Når dette ikke viser seg å være tilfellet, vil tillitsforholdet mellom arbeidsgiveren og arbeidstakeren svekkes. Hvis det er begått lovbrudd, som vil være tilfelle når det snakk om smøring, og det settes i gang en strafferettslig forfølgelse av saken, vil dette kunne få store negative konsekvenser for selskapet både økonomisk og omdømmemessig.

Andre relasjonskonsekvenser av sekundærtransaksjonen

Sekundærhandlingen vil også få konsekvenser for tillitsforholdet arbeidsgiver/kolleger har til kundene. Det i utgangspunktet positive inntrykket de hadde av selskapet som kunden representerer svekkes og byttes ut med mistenksomhet. Dette kan få negative følger for et eventuell kontakt i fremtiden. En inngåelse av et samarbeid starter sjelden mellom parter som ikke har full tillit til hverandre.

Kundens passive eller aktive rolle i transaksjonen vil ha den samme negative innvirkningen på samfunn, media og natur som jeget har fordi begge to er direkte involvert i handlingen. At noen velger ikke å følge spillereglene og gjennom dette oppnår fordeler, kan føre til at det utvikler seg en ukultur i samfunnet hvor stadig flere tar snarveier for å oppnå ønskede resultater.

Ytterligere redegjørelse for hva som ligger i de tre elementene følger nedenfor.

3.3 Kultur

3.3.1 Hva ligger i begrepet kultur?

Kultur betyr opprinnelig dyrking, men har senere fått mange betydninger og brukes i mange sammenhenger og i mange sammensatte ord som f.eks kulturhistorie, kulturfolk ungdomskultur osv.

Wikipedia¹⁴ definerer kultur på følgende måte:

” *Kultur* (latin: colere eller cultura, «dyrke», «bearbeide» eller «kultivere»). Ordet er mye brukt, og har flere betydninger. Kultur brukes spesielt for å betegne menneskelig aktivitet i samfunnet, til forskjell fra for eksempel natur. Kultur, i denne sammenhengen, er resultatene av en periodes, et samfunns eller en gruppes samlede åndelige og materielle virksomhet på et visst trinn, og som befolkningen oppfatter som felleseie. Det dreier seg ofte om vitenskap, opplysning, kunst, litteratur eller religion. Kultur er også til en viss grad holdninger, verdier og normer som er rådende hos en viss gruppe mennesker eller en organisasjon. Kultur kan også anses som en foredlet prosess på det åndelige område hos et individ eller samfunn; syn som ligger til grunn for hevdvunnen fremgangsmåte og skikk og bruk.”

Kultur som omfatter menneskenes åndelige og materielle aktiviteter og utvikling kan defineres på tre forskjellige måter:

”Det kvalitative, verdiorienterte eller humanistiske kulturbegrepet

Historisk har kulturbegrepet gjennomgått en endring fra en konkret betydning knyttet til vekst i naturen i overført betydning til å betegne det alminnelige åndelige utviklingsnivået i samfunnet som helhet.”

For å kunne benytte denne definisjonen forutsettes det at det finnes en felles kulturell verdimålestokk basert på enighet om hvilke parametre som bakgrunn for målestokken.

¹⁴ <http://no.wikipedia.org/wiki/Kultur>

Det samfunnsvitenskapelige, kulturelle eller beskrivende kulturbegrep

”En idealistisk samfunnsvitenskapelig fagtradisjon vil bruke denne definisjonen: Kultur er det fellesskap av idéer, verdier og normer som et samfunn, dvs. en gruppe mennesker, har og som de forsøker å føre videre til den kommende generasjon.”

For å forstå ideene, normene og verdiene i de ulike samfunnene, må man vurderes disse ut fra samfunnets egne premisser og ikke ut fra en utenforstående felles ide.

”En materialistisk kulturhistorisk fagtradisjon vil bruke definisjonen: Med kultur forstår vi dels de materielle omgivelsene, som menneskene har bygd opp omkring seg, dels den åndelige arven i form av verbale tradisjoner, trosforestillinger, idéer, kunnskaper, normer mm som de erverver seg gjennom læring og tilpassing.”

Det utvidete eller kulturpolitiske kulturbegrepet

”Det nye kulturpolitiske kulturbegrepet har blant annet sin bakgrunn i en samfunnsvitenskapelig basert erkjennelse av at den tradisjonelle kulturen først og fremst er kulturen til en sosial elite.

Men etter hvert slo det synet igjennom at en moderne, demokratisk kulturpolitikk burde favne videre. Det burde omfatte kulturlivet til folk flest som det leves. Dette kan forstås som «kultursektoren», eller kultur som sosialt og institusjonelt felt og økonomisk sektor.”
(Wikipedia, kultur)

3.3.2 Kulturelle relativisme, etnosentrisme og monolittisk kulturturforståelse

Det finnes 3 ulike måter å forstå en kultur på. Man kan benytte kulturelle relativisme, etnosentrisme eller monolittisme.

Hva er kulturelle relativisme?

”Kulturelle relativisme er den oppfatning at det som regnes som verdifullt, skifter fra kultur til kultur.” (Tenkningens historie 1 s. 51)

Ut fra kulturelle relativistisk tankegang dannes normer og regler internt i enkeltsamfunnet. Hva som anses å være moralsk eller umoralsk opptreden, kan derfor variere fra samfunn til samfunn. En kulturelle relativistisk tankegang går ut på at vi forsøker å forstå andre kulturer ut

fra deres egne forutsetninger og ikke på bakgrunn av vår egen kultur slik etnosentrismen gjør.

Et eksempel kan være synet på barnearbeid i f.eks. Bangladesh. Mange store, kjente bedrifter/konsern benytter lavkostland som Bangladesh til å produsere produktene sine til en billig penge. Mange av fabrikkene som benyttes, bruker barn som arbeidskraft fordi dette er billig for fabrikken. I disse landene lever det mange fattige mennesker hvor det å skaffe seg og sin familie nok penger til mat er en kamp hver eneste dag. Det finnes ingen sosialstøtte fra Staten, så alle må klare seg selv. De fleste foreldre ønsker det beste for sine barn, at de skal få et godt liv og at de skal få en utdanning slik at de kan komme seg ut av fattigdommen. Men, når pengekassen og magene er tomme, ser de ingen annen utvei enn å sende barna sine ut for å arbeide slik at familien skal ha noe å leve av. Disse familiene består ofte av mange barn, så å sende alle barna sine på skolen har de ikke råd til. Å skulle velge ut et av barna som skal få den muligheten på bekostning av de andre er heller ikke et lett valg. Med stor sannsynlighet blir dette også for dyrt for mange. Sett ut fra deres situasjon anser de det som legitimt å sende barn ut for å skaffe penger når primærbehovene må dekkes og er glade for at fabrikkene bruker barn for alternativet kunne vært prostitusjon som hadde vært en mye verre løsning.

Hva er etnosentrisme?

”*Etnosentrisme* er en forherligelse av ens egen nasjon og dens kultur, og negativt syn på andre nasjoner og kulturer i den utstrekning de avviker fra ens egen.” (Fremmedordbok, blå ordbok)

Etnosentrisme vil altså si at vi er overbevist om at vår egen kultur er bedre enn alle andres. Vi tar utgangspunkt i vår egen kultur når vi vurderer andre kulturer. Kulturer som likner vår kultur anses som gode, mens de som avviker fra oss er mindre bra. (Socius) Ut fra dette standpunktet tar vi stilling til kulturens etiske retningslinjer og normer. De som skiller seg fra våre regler og strider mot vår egen overbevisning anses i beste fall som lite gjennomtenkt og i noen tilfeller direkte lovstridige.

Hvis vi igjen ser på eksempelet med barnearbeid vil det se slik ut, ut fra en etnosentrisk tankegang. I Norge anses barnearbeid som galt fordi det stjeler mulighet for skolegang og utfoldelse i lek, for vi mener at barna heller bør gå på skolen og ha tid til å være barn. Vi

mener derfor at praksisen i Bangladesh med å bruke barn som arbeidskraft er etisk forkastelig.

Hva er monolittisme?

Det motsatte av kulturel relativisme er monolittisk kulturforståelse. Den monolittiske innfallsvinkelen tar utgangspunkt i at det kun finnes ett sett av verdier som alle kulturer kan vurderes ut fra. Dette er den typiske målestokktankegangen som er beskrevet ovenfor. Typisk for et slikt sett av verdinormer er at de anses å være universelle. Eksempler er normer som er forankret i religiøse ideer eller menneskerettighetene. (Wikipedia, kulturel relativisme)

Hvis vi nå ser på eksempelet med barnearbeid ut fra et monolittisk synspunkt kan vi si at barnearbeid er et brudd på menneskerettighetene. Vi bør derfor arbeide for å fjerne alt barnearbeid i verden. Mange organisasjoner verden over jobber for dette. Barnekonvensjonens artikkel 32 sier følgende:

”Barnet skal beskyttes mot arbeid som kan være ”farlig eller til hinder for barnets utdanning, eller skadelig for barnets helse eller fysiske, psykiske, åndelige, moralske eller sosiale utvikling”

3.3.3 Ulikheter mellom kulturer

Det er mange årsaker til at det kan være store ulikheter mellom kulturer. Parametere som beliggenhet, styresett, utviklingsnivå, religion, språk og samhandel med andre kulturer er ofte avgjørende for hvor mye kulturene skiller seg fra hverandre. Isolerte samfunn tilpasser sin kultur, leveregler og verdier til sitt levesett uten særlig påvirkning fra andre. Disse kulturene er de med den største egenarten. I andre samfunn hvor folk fra ulike kulturer ofte møtes, vil kulturens verdisyn og levemåte lett påvirkes av hverandre og kan derfor ha flere likhetstrekk. Nåtidens globalisering er med på å gjøre forskjellene mellom de ulike kulturene stadig mindre. Vi reiser mer, vi har tv, radio og internett, vi spiser mat fra ulike kulturer og vi tilegner oss andre kulturers tradisjoner i større grad enn før.

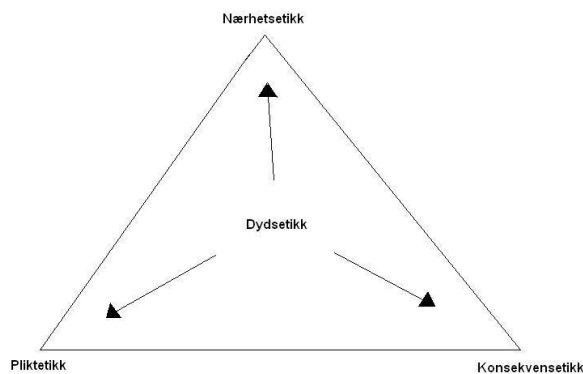
I alle samfunn finnes det altså et sett med moralnormer som menneskene der må rette seg etter for ikke å opptre umoralsk. Disse normene kan som sagt varierer fra samfunn til samfunn og over tid. Det finnes f.eks kulturer som anser bruk av alkohol som del av kulturen i landet sitt. Et eksempel er Russland og deres forhold til vodka. I andre kulturer er alkohol forbudt og enhver omgang med dette er moralsk forkastelig. Eksempler på dette er de

muslimske landene hvor alkohol er forbudt ved lov. I noen land, som i Japan, anses smøring ved kontraktforhandlinger som en naturlig del av spillet, mens dette i andre land igjen, som i Norge, er direkte ulovlig og straffbart.

3.4 Ulike etiske perspektiver

Filosofien er full av ulike etiske teorier og ulike måter å forstå bakgrunnen for hva moralen er og hvordan den oppstår. Jeg har valgt å se for meg følgende etiske perspektiver: Pliktetikken, konsekvensetikken, nærhetsetikken og dygdsetikken. Jeg har valgt å fokusere på disse fordi de har ulike grunnholdninger til moralens opphav og er derfor interessante å stille opp mot hverandre.

Figur 2 : Perspektivetisk trekant. Trekanten

Forklaring av modellen

Modellen består av en trekant med pliktetikken og konsekvensetikken som to motpoler i hvert sitt nedre hjørne. Nærhetsetikken i toppen og dydsetikken i sentrum av figuren. De tre etiske teoriene som er plassert i hvert sitt hjørne illustrerer 3 hovedmotsetninger mens dydsetikken som er plassert i midten benytter elementer fra alle tre teoriene. Hva som ligger i de ulike teoriene følger under.

3.4.1 Pliktetikken

De som tilhører pliktetikken mener at en handling er moralsk god hvis den er gjort ut fra å følge en lov og gal hvis handlingen bryter med loven. Loven kan enten være gitt av Gud som

”De ti bud”, laget av mennesker eller ved at man har fulgt sitt hjerte og samvittighet. Det er pliktfølelsen eller viljen til å følge loven som er det sentrale for å bedømme om en handling skal karakteriseres som riktig eller gal i denne etikken og ikke de konsekvensene handlingen gir. Kant mener at det er ”den gode viljen” i menneske som retter seg etter morallovene og som igjen fører til moralske gode handlinger. Det er kun den som kan påvirkes. Hvilke lyster eller tilbøyeligheter man i utgangspunktet innehar, er ikke relevant så lenge viljen kan tvinges til å følge reglene. I Kants mest kjente etiske skrift ”Grundlegung zur Metaphysik der Sitten” (Grunnlegging til moralens metafysikk) åpner han med å si følgende:

”Det er umulig å tenke seg noe i verden, ja til og med utenfor den, som uten innskrenkning kan anses for godt, annen enn den gode vilje.” (I. Kant)

Kant sier at det som får oss til å følge lovene er en følelse av plikt. Kun handlinger som er utført med grunnlag i en følt plikt, kan sees på som moralsk høyverdig. Mennesket er utstyrt med praktisk fornuft og det er den som gir oss morallovene. Uten denne fornuften ville vi ikke vært i stand til å handle moralsk riktig fordi vi ville handlet ut fra egne interesser for å tilfredstille egne behov. Kant sier vi må handle av plikt for pliktens skyld. (Tenkningens historie 2 s.618 -619)

Kritiske bemerkninger til pliktetikken

I pliktetikken hevdes det at så lenge man handler etter de lover og regler som gjelder, med bakgrunn i en følelse av plikt, handler man etisk. Mennesket skal ikke selv bruke egen fornuft eller dømmekraft for å vurdere om det å følge loven/regelen faktisk er det beste for den andre eller samfunnet. Et slikt syn overser helt viktigheten av menneskelige egenskaper som forståelse, empati, rettferdighetssans, omsorg o.l. når det skal bedømmes om handlingen er etisk god eller dårlig.

Å basere sin moral på kun å handle ut fra de lover og regler som finnes i et samfunn, kan føre veldig galt av sted hvis disse lovene ikke er laget med tanke på at alle mennesker skal kunne leve gode og trygge liv hvor de blir tatt godt vare på. Det finnes mange eksempler på regimer som lager direkte menneskefiendtlige lover og regler hvor det å benytte pliktetikken som en moralsk målestokk vil føre til menneskelige lidelser. Enkelte land har f.eks. lover som sier at utroskap skal straffes med steining. Personene som enten dømmer eller utfører handlingen kan med bakgrunn i pliktetikken si de handlet etisk riktig fordi de fulgte loven.

Pliktetikken overser muligheten for situasjonsflertydighet når en konflikt eller diskusjon oppstår. Den anser en situasjon som gitt og handler ut fra dette. At en situasjon kan oppfattes og forstås på flere måter blir derfor ikke lagt til grunn for valg av løsning. Og kan påføre de som har en annen situasjonsforståelse betydelig belastninger. (Tore Nordenstam, kompendium s 161-163) Et eksempel som kan være bruk av aktiv dødshjelp. Legen følger loven som han føler han er forpliktet til å holder pasienten i livet og føler ved dette at dette er det eneste rette. Pasienten og de pårørende har en helt annen forståelse av situasjonen. Pasienten lider og ønsker å dø og de pårørende mener at det må være en menneskerett å bestemme selv når ens eget liv skal avsluttes.

3.4.2 Konsekvensetikken

Konsekvensetikken bedømmer en handling som moralsk god eller dårlig ut fra hvilke konsekvenser handlingen får for menneskets liv og virke. Handlingen er god hvis den tilfredstiller menneskets naturlige behov og søken etter goder. Målet for alle våre handlinger er at mennesket skal leve et godt liv. Lykkebegrepet blir derfor viktig i en slik etikk. Aristoteles er den klareste talsmannen for denne type etikk, men Platon begrunner også etikken sin på denne måten. (Tenkningens historie 1, s. 87). Etter disse er det flere filosofer som har tatt utgangspunkt i konsekvensteorien og laget sin vri på den. Den jeg vil behandle her er utilitarismen som ble utviklet i England på 1800-tallet.

Utilitarismen

Utilitarisme er en type konsekvensetikk som ble skapt av de engelske filosofene Jeremy Bentham¹⁵ og John Stuart Mill¹⁶. Utilitarismen er en slags kollektivistisk hedonisme¹⁷: målet er å oppnå nytelse, ikke for det individ som handler, men for gruppen som helhet. *"the good is the greatest happiness for the greatest number"* (J. Bentham). I denne teorien snakker man ikke om nytelse, men bruker heller ordet velvære.

¹⁵ Jeremy Bentham ble født 1748–6 og døde i 1832. Han var en engelsk jurist, filosof og en jobbet for å reformere lovverket og det sosiale systemet.

¹⁶ John Stuart Mill ble født 1806 i Pentonville i London og døde i 1873 i Avignon i Frankrike. Han var en engelsk filosof og økonom, og hadde sterk innflytelse på 1800-tallets sosialliberalisme.

¹⁷ Hedonisme er den teori som hevder at formålet med all handling er å oppnå størst mulig nytelse for den personen som handler. (Ordet hedonisme kommer fra det greske «hedone», som betyr lyst.) Den standard som handlinger måles etter er altså hvor mye nytelse handlingen medfører. (Filosofi: en innføring)

En utilitarist vil spørre seg selv: Hvilket valg vil føre til størst velvære for flest mulig mennesker? Den handlende skal dermed ikke ta utgangspunkt i den fordel eller nytte eller nytelse han selv oppnår ved handlingen, men i hva som medfører øket velvære for gruppen. Gruppen kan være familien, rasen, klassen eller hele befolkningen i landet. Utilitarisme finnes i to varianter: handlingsutilitarisme og regelutilitarisme. (Vegard Martinsen, 2000)

Handlingsutilitarisme

Handlingsutilitarisme vil si at alle handling skal vurderes ut fra og i hvilken grad den fremmer gruppens velvære.

Et eksempel på dette kan være at en person synes det er moralsk riktig å lyve om utroskap dersom konsekvensene for alle berørte parter (familien og den tredje parten) blir mindre hvis han lyver enn hvis han forteller sannheten. (Vegard Martinsen, 2000)

Regelutilitarisme

Regelutilitarisme går ut på at man skal følge de reglene som fungerer slik at dersom de blir fulgt av alle, vil føre til størst mulig totalt velvære.

Et eksempel på en slik regel kan være et forbud mot å lyve. Hvis man ikke kan stole på det meste av det folk sier, er dette opplagt uheldig. Den totale velvære vil derfor øke hvis alle alltid snakker sant. Skulle man føle seg fristet til å lyve, vil altså regelutilitarismen anse dette som umoralsk og sette et moralsk forbud mot dette. (Vegard Martinsen, 2000)

9 punkts utilitaristisk analyse

Utilitarismen er objektiv konsekvenstekning. Det betyr at alle konsekvenser av en handling skal vurderes nøye før handlingen utføres. Richard T. De George har utviklet en 9 punkts utilitaristisk analyse for å hjelpe oss til å ta de rette valgene, dvs det alternativet som gir det beste resultatet for hele gruppen, enten de blir direkte eller indirekte involvert/berørt av handlingen. Analysen krever at det skal foretas en kartlegging av alle konsekvenser en handling vil få både nå og i fremtiden. I tillegg skal man også lete etter mulige alternative løsninger som kanskje vil gi et enda bedre resultat. Deretter kan det gjennomføres en ny analyse av disse alternativene. Til slutt når det fullstendige bilde av konsekvensene foreligger, skal man velge den beste Løsningen. Dette vil da være det etisk rette valget. Under følger selve 9 punkts analysen.

- Fremlegg nøyaktig den handlingen som skal evalueres.

-
- Identifiser både de som er direkte og indirekte påvirket av handlingen.
 - Ta stilling til om det er noen dominerende og innlysende betraktninger som er så viktige at de veier tyngre enn andre betraktninger.
 - Spesifiser alle positive og negative konsekvenser for de som er direkte påvirket så langt inn i fremtiden som det er fornuftig å gjøre og lag flere mulige scenarier med tilhørende konsekvenser.
 - Vei det totale gode/positive resultatet opp mot det negative ved å ta hensyn til kvantitet, varighet, nærhet kontra fjernhet, fruktbarhet og renhet for hver verdi og den relative viktigheten av dem.
 - Lag en liknende analyse over de som er indirekte berørt av handlingen og av samfunnet som et hele hvis dette anses som nødvendig.
 - Summer alle de positive og negative følgende av handlingen. Hvis handlingen fører til mer positivt enn negativt, kan den anses som moralsk riktig. Hvis det motsatte er tilfelle, er handlingen umoralsk.
 - Vurder om det finnes andre mulige alternative løsninger enn kun å enten gjennomføre den aktuelle handlingen eller ikke gjøre det. Foreta så en analyse over de andre alternativene.
 - Sammenlikn deretter resultatene fra de ulike alternativene. Den handlingen som gir det mest positive resultatet (eller det minst dårlige, hvis noen i det hele tatt gir mer positivt enn negativt) er det alternativet som bør velges og gjennomføres siden dette vil være det mest moralske valget. (Richard T. De George)

Kritiske bemerkninger til konsekvensetikken/utilitarismen

Konsekvensetikken har flere svakheter. Den er kun interessert i konsekvensene av en handling og glemmer helt rettferdighetsaspektet. Handlingsutilitarismen er den varianten som er den mest kritikkverdige. Med dette synet kan man nemlig straffe uskyldige personer dersom dette medfører at det totale velvære i samfunnet øker.

Et eksempel kan være en situasjon i en by hvor en forbryter herjer. Folk er redde for å gå ut av frykt for å bli overfalt. Dersom myndighetene i en slik situasjon arresterer en uskyldig

person og straffer ham, vil folk igjen kunne leve et normalt liv. De vil tro at den skyldige endelig er tatt og at faren er over. På denne måten vil man kunne øke velværet ved å straffe en som er uskyldig. De fleste forstår at det er umoralsk å «rette baker for smed», og et moralsystem som tillater dette må være feilaktig. Denne formen for utilitarisme har derfor liten oppslutning.

Regelutilitarisme har også svakheter. Utilitarismen vurderer alt i forhold til konsekvenser, ikke i forhold til normer som f.eks. rettferdighet. Dersom en forbryter blir straffet i et utilitaristisk samfunn, er det kun av preventive hensyn, rettferdighetsvurderinger. Det aspektet at forbrytere fortjener å bli straffet, kommer ikke inn i bildet. (Vegard Martinsen, 2000)

Konsekvensetikken har også den samme svakheten som pliktetikken når det gjelder å overse situasjonsforståelse. Den ser også situasjonen som gitt og vurderer konsekvensene av de mulige løsningsalternativene deretter. Hvis vi ser på det samme eksempelet her om aktiv dødshjelp vil legen se pasientens og de pårørendes syn på saken og derfor ikke vurdere de konsekvensene som deres situasjonsforståelse legger til grunn.

Kost-nytte teorien som de fleste bedrifter benytter til å ta avgjørelser om skal utføre visse handlinger, tilby nye produkter o.l. bygger på konsekvenstankegangen. I denne teorien vurderes kostnaden med å utføre handlingen opp mot hvilken nytte dette vil få for bedriften. Å ta avgjørelser kun på bakgrunn av slik matematisk formel kan få store negative konsekvenser. Det finnes et eksempel fra bilindustrien hvor produsenten lagde små rimelige biler beregnet på unge mennesker. I disse bilene lå bensintanken foran i bilen noe som førte til stor eksplosjonsfare hvis bilen krasjet. Resultatet var at mange unge mennesker mistet livet, fikk alvorlige brannskader eller ble kvestet for livet. Produsenten vurderte så om de skulle flytte bensintanken bakover for å minske eksplosjonsfaren. Dette ville bli kostbart for produsenten, så de foretok en kost-nytte analyse for å ta en avgjørelse i saken. Resultatet av analysen viste at kostnaden med å flytte tanken ville bli for høy i forhold til den nytten de så. De anså at antall ulykker per år var for lite til at investeringen lønte seg. De ble tok ikke hensyn til de enkelte menneskenes skjebne i denne avgjørelsen. Dette viser at denne måten å ta avgjørelser kan være veldig problematiske.

3.4.3 Nærhetsetikken

Nærhetsetikken er utviklet av Knud. E. Løgstrup¹⁸ på bakgrunn av filosofen Hans Lipps (1889-1941) og den moderne fenomenologiens grunnlegger Edmund Husserl (1859-1938). Han beskriver grunnleggende fenomener i menneskets liv med utgangspunkt i erfaringer slik de fortøner seg i det virkelige liv. Det konkrete liv er mangfoldig og fullt av motsetninger som stadig er i bevegelse og forandring. For å kunne se disse situasjonene tydelig, mener Løgstrup at man må få mangfoldet i tale via dagligspråket. I følge han er dette en hensiktsmessig tilnærming i søken etter fenomenene som han mener er en forutsetning for det eksisterende menneskelivet og som han bygger sin etikken på.

Nærhetsetikken er en relasjonsetikk som tar utgangspunkt i en livsforståelse der mennesker har sin virkelighet sammen med andre. Det er vi som mennesker som gir hverandre livsbetingelsene. Vi er grunnleggende avhengig av hverandre og setter gjennom denne avhengigheten, grenser for vår livsutfoldelse. Gjennom dette skaper vi vår livssituasjon. (STR210, Foretaksstrategi og etikk, artikkel 7b).

Løgstrups menneskesyn

Løgstrup er opptatt av at det er de positive fenomenene som styrer menneskene og våre relasjoner til andre. Han sier følgende i sitt hovedverk "Den etiske fordring" som han utga i 1956.

"Det hører vort menneskeliv til, at vi normalt mødes med en naturlig tillid til hinanden."

Her bryter han med en lang filosofisk tradisjon som hevder at mennesket er drevet av egoisme, frykt og mistillit og av et ønske om å ha mest mulig makt. Han mener at mennesker naturlig møter hverandre med tillit helt til det motsatte er bevist. Å inneha den motsatte holdningen vil forringe eller ødelegge livet. Han sier følgende:

¹⁸ Knud Ejler Løgstrup var dansk filosof og teolog. Han ble født på Vesterbro i København i 1905 og døde i 1981 og var sønn av grosserer Sofus Løgstrup. Han ble student fra Metropolitanskolen i 1923 og cand.theol. i 1930. Etter embetseksamenen reiste han i Tyskland, hvor han blant annet gikk til forelesninger hos Martin Heidegger i Freiburg. Han studerte også hos Henri Bergson og Friedrich Gogarten. I Freiburg traff han kommende kone Rosalia Maria Pauly som også gikk til forelesninger hos Heidegger. I perioden 1936-43 var han prest ved Sandager-Holevad Pastorat i Fyens Stift, samtidig som han arbeidet på sin doktoravhandling. Under krigen var han tilknyttet motstandsbevegelsen og var bidro som kurer. Etter mange forsøk på å oppnå den teologiske doktorgrad lyktes han i 1943 med en avhandling om den nykantianske erkjennelsesteori. I 1943 ble Løgstrup professor ved det nyopprettede Teologisk fakultet ved Aarhus Universitet i etikk og religionsfilosofi, en stol som han besatte til han ble emeritus i 1975. Han utga sitt mest kjente og største filosofiske verk "Den etiske fordring" i 1956. Senere ble han æresdoktor (doctor honoris causa) ved to universiteter, ved Universitetet i Lund i 1965 og ved universitetet i Marburg i 1977. (Wikipedia, Knud Ejler Løgstrup)

”Et menneske skal først opføre sig mistænkeligt, før vi mistenker det. (...) Det ville være livsfjendsk at bære sig anderledes an. Vi kunne simpelthen ikke leve, vort liv ville visne, det ville blive forrøblet, om vi på forhånd mødte hinanden med mistillid, tiltroede den anden at stjele og lyve, forestille seg og føre os bag lyset” (Løgstrup 1956, s.17, sitert A. J. Vetlesen)

Etisk fordring

Når to mennesker møtes, vil møtet preges av tillit og blottstillelse overfor hverandre. Denne uforbeholdende utleveringen, fremkaller en etisk fordring hos den andre som møtes med tillit. Han oppfordres om å ivareta denne tilliten og ikke utnytte den andres sårbarhet til fordel for seg selv. Løgstrup sier

”Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gjøre uten at han holder noget af dets liv i sin hånd. Det kan være meget lidt, en forbigående stemning, en oplagthed (...).men det kan også være forfærdende meget, så det simpelthen står til den enkelte, om denandens liv lykkes eller ei. Vi er hinandens verden og hinandens skjæbne.” (Løgstrup 1956, s. 25-26, sitert Vetlesen)

Fordringen kanaliseres til mennesket gjennom møtet mellom de to uten at de selv har villet det. Dette grunnfenomenet i menneskets tilværelse kalles *interdependens* og betyr gjensidig avhengighetsforhold. Fenomenet forklarer at våre livs skjebner er vevd inn i hverandre. Man kan derfor ikke kan være likegyldige ovenfor hverandre, men i stedet hjelpe andre til å bruke sine muligheter til det beste for dem.

Grunnleggende fenomener

Grunnleggende fenomener er i følge Løgstrup fenomener som vi treffer på i vår verden og i vår tilværelse slik vi opplever den og handler/responderer i den. Disse fenomenene har en egenkarakter av normativ art som gjør at når vi mennesker møter på dem, er de ladede, dvs enten positive eller negative. Eksempler på positive ladede fenomener er såkalte suverene livsytringer som jeg vil komme tilbake til under. Negative ladede fenomener er slike som mistillit, brutalitet, løgnaktighet o.l. (Vetlesen s.92).

Suverene livsytringer

Positivt ladede fenomener som tillit, talens åpenhet, barmhjertighet, medfølelse og oppriktighet kaller Løgstrup suverene livsytringer. Han anser disse som en del av tilværelsen. De er derfor ikke skapt av mennesket og kan heller ikke endres av mennesket.

Det er disse som er har gitt menneske moralen og styrer oss til å benytte den. Disse fenomenene Løgstrup sier;

”De har givet mig at forstå, hva der er godt og ondt, før jeg tager stilling til det og vurderer det” (Løgstrup, 1993 s.57, sitert Vetlesen s. 93)

Etiske synspunkter kommer altså ikke fra noe menneske, men fra de suverene livsytringene som må anses å være universelle. De møter oss og påvirker våre mål, handlinger og bestrebelsler i form av appeller. De er kjærlighetens og omsorgens uttrykksformer (Martinsen, 1993a) og får mennesket til å handle spontant ut fra sin natur, ikke ut fra sin vilje. (kompendiet)

I Løgstrup idealverden som er fri for problemer og vanskeligheter, styrer livsytringene menneskenes handlinger, og man har ikke behov for nedskrevne, generaliserte normer og regler. Han innser imidlertid at verden ikke er så rosenrød, men at konflikter og kriser fyller menneskers hverdag. I slike situasjoner kan livsytringene vise seg å bli uoppnåelige, og vi trenger etiske normer å støtte oss til. Disse etiske generaliserte ikke abstrakte normer anses kun som et sekundært hjelpemiddel som kan benyttes i krisesituasjoner for å styre slik livsytringene vil at vi skal gjøre. Disse formuleres da på bakgrunn av livsytringens spontane natur.

Menneskets verdi og mellommenneskelige relasjoner

Nærhetsetikken er en etikk som legger vekt menneskeverdet, empati, forståelse og bruk av skjønn. Den er mye brukt i sykepleieteori fordi den fokuserer så sterkt på relasjonsforholdet mellom to mennesker. I sykepleien vil det være forholdet mellom pleier og pasient. Uansett hvor svakt og avhengig av andre et menneske er, så har det en ukrenkelig verdighet og skal behandles med respekt og til det beste for pasienten slik at han bevarer sin selvstendighet.

Løgstrup er opptatt at mennesket skal behandle andre slik de selv ønsker å bli behandlet, og han viser til den gyldne regelen i bibelen som sier følgende.

”Alt du vil at andre skal gjøre mot deg, skal du gjøre mot dem.” (Bibelen, Matteus kap 7, vers 12, sitert i kompendiet)

For å vite hva som er til det beste for den andre er det viktig å kunne sette seg inn i andres situasjon. Man må som Løgstrup sier *”fantasere os til hvordan vi ville ønske der blev handlet imod os, hvis vi var i den andens sted* (Løgstrup, 1976 s.19, sitert i kompendiet). I

tillegg kan følelsene være til stor hjelp for å forstå situasjonen vi skal handle i. Selve den gode handlingen må gjøres ut fra skjønn og tilpasses fra situasjonen til situasjon.

Kritiske bemerkninger til nærhetsetikken

Noen har kritisert teorien for å være passiv siden mennesket ikke har noen påvirkningsmulighet på de grunnleggende fenomenene, at disse ikke finnes i mennesket, men hører til selve tilværelsen. (Vetlesen)

I tillegg er det grunn til å stille spørsmål ved hva som skjer i teorien når en tredjepart kommer inn i bildet. Løgstrup snakker nemlig om relasjonen mellom 2 parter.

3.4.4 Dygdsetikken

Dygdsetikken er en etikk som blander elementer fra plikтетikken, konsekvensetikken og nærhetsetikken. Ordet dygd eller dyd (på gresk arete) betyr dugelighet. Platon og Aristoteles bruker ordet dygd for å betegne den egenskap eller tilstand som sikrer at den enkelte sjelsevne eller sjelen som helhet fungerer som den skal. (Tenkningens Historie 1 s. 88)

Ifølge dygdsetikken er dygdene mer grunnleggende enn plikter og konsekvenser. Menneskets moralske dygder er de holdninger og ferdigheter som setter oss i stand til å leve vårt liv på best mulig måte. Kjennetegnet på dygdsetikk er at moralske dommer over karakteregenskaper er mer fundamentale enn moralske dommer over handlinger. (Wikipedia, dydsetikken)

Sjelens deler

Platons syn på menneskesjelen er grunnlaget for hans etikk. Han hevder at sjelen består av 3 deler. Det er tanken (det tenkende), viljen og begjæret. Viljen eller viljestyrken opprer som en egen kraft som påvirkes av de to andre faktorene. Noen ganger lar den tanken være styrende, mens andre ganger er det begjæret trekker det lengste strået. Disse tre faktorene bestemmer menneskets atferd og handlinger. Hva slags liv et menneske får er derfor avhengig av i hvilken grad det er tanken eller begjæret som bestemmer handlingen. For at mennesket skal leve et godt liv er alle disse faktorene viktige. (Tenkningens historie 1 s.85)

Dygdene

Når de tre faktorene i sjelen virker som de skal og arbeider sammen på den best tenkelige måten, kalles denne egenskapen eller tilstanden for dygd. Hver av de tre sjelsdelene har sin

dygd som sørger for at sjelsfaktoren handler ideelt. Platon opererer med 4 dygder som er visdom, mot, sindighet og rettskaffenhet. For at et menneske skal kunne betegnes som et idealmenneske må derfor tanken preges av visdom, viljen av mot og driftslivet av sindighet. Et slikt menneske vil handle rett og mennesket som en helhet vil være rettskaffent. Rettskaffenheten sørger for at de tre andre delene utfører sine oppgaver uten å blande seg inn i de andres oppgaver eller forsøker å dominere. Platon understreker at det ikke er en dygd som er viktigere enn en annen, men det er samspillet mellom dem.

Årsaken til at man skal jobbe for å utvikle disse dygdene i seg, er at dette er nødvendig for at man skal få et godt og harmonisk liv. Målet med dygdene er nemlig å oppnå størst mulig lykke på gresk kalt eudaimonia. Med lykke mener Platon en åndelig lykke som gir en indre harmoni og fred. Hvis man likevel velger å være ond, skyldes dette at man mangler innsikt i at det er en sammenheng mellom lykke og legemlig sunnhet og trivsel. (Tenkningens historie 1, s 89-91). Denne lykken kommer fra en allmenn ide om hva rettferdighet og lykke er. Aristoteles er ikke helt enig med Platon i dette synet og mener derimot at enhver handling må ses i en situasjonskontekst for å kunne avgjøre om den er god eller ikke. (Vetlesen, s 51)

Filosofen Henrik Syse har sagt følgende om dydsetikken:

”Dydsetikken er en karakter- og holdnings-etikk, mer konsentrert om den handlende enn om handlingene – ikke fordi handlingene er uviktige, tvert om, men fordi gode handlinger forutsetter gode mennesker.” (H. Syse, 2006)

Kritiske bemerkninger til dydsetikken

Teorien anklages for å bygge på en sirkelslutning. De riktige handlingene defineres i overensstemmelse med dydene, som igjen defineres på bakgrunn av riktige handlinger. Dermed kan ikke dydsetikken stå alene. Hvis vi spør: Hvorfor er dyden riktig, og svaret begrunnes med at det er fordi dydene er riktige, har vi jo ikke fått noe svar. (Rosalind Hursthouse)

3.5 Lovverk

I dette underkapittelet vil jeg vise hva lovverket sier om bestikkelser og korrupsjon både i Norge og i utlandet. Jeg har valgt å fokusere på norsk og amerikansk lovgivning fordi disse skiller seg fra hverandre med hensyn på hva som kan tillates av smøring.

3.5.1 Norsk lovverk

Den norske korrupsjonslovgivningen er stadig blitt skjerpet siden begynnelsen av 1990-tallet og anses i dag som en av verdens strengeste. Tidlig på 90-tallet fikk man skattefradrag i Norge for bestikklser betalt i utlandet. Dette endret seg i 1999 da slike bestikklser i forbudt og kunne føre til fengselsstraff. Etter hvert som det er blitt satt stadig mer fokus på å bekjempe korrupsjon nasjonalt og internasjonalt har norske myndigheter ratifisert flere internasjonale konvensjoner som har til hensikt å bekjempe korrupsjon. Dagens norske lovgivning på området har derfor sine røtter i det internasjonale arbeidet som er gjort og Norge er en pådriver i dette arbeidet.

Oversikt over hvilke internasjonale konvensjoner Norge har ratifisert:

1997: OECDs konvensjon om bekjempelse av bestikklser av utenlandske offentlige tjenestemenn.

1999: Norge ratifiserte Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon av 27. januar 1999.

2006: FNs konvensjon mot korrupsjon av 31. oktober 2003 er den første globale konvensjonen mot korrupsjon. Norge signerte konvensjonen i Mexico den 9. desember 2003. Konvensjonen ble ratifisert i 2006.

2008: Europarådets sivilrettslige konvensjon mot korrupsjon av 4. november 1999 er signert, men i følge justisdepartementet ennå ikke ratifisert av Norge. Stortinget har likevel vedtatt en ny bestemmelse i skadeserstatningsloven om ansvar for skade voldt ved korrupsjon. Loven tredde i kraft 1. mars 2008. Bestemmelsen bidrar til å gjennomfører Europarådets sivilrettslige konvensjon om korrupsjon. (justis- og politidepartementet, regjeringen.no) Jeg antar at dette egentlig betyr av den nå er ratifisert.

Dagens lovgivning om korrupsjon

Dagens lovgivning om korrupsjon som ble vedtatt 04. juli 2003 sier følgende:

”LOV 1902-05-22 nr 10: Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven).

26. kapittel. Bedrageri, utroskap og korrupsjon.

§ 276a. For korrupsjon straffes den som

a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag, eller

b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag.

Med stilling, verv eller oppdrag i første ledd menes også stilling, verv eller oppdrag i utlandet. Straffen for korrupsjon er bøter eller fengsel inntil 3 år. Medvirkning straffes på samme måte. Tilføyd ved lov 4 juli 2003 nr. 79.

§ 276b. Grov korrupsjon straffes med fengsel inntil 10 år. Medvirkning straffes på samme måte.

Ved avgjørelsen av om korrupsjonen er grov skal det blant annet legges vekt på om handlingen er forøvd av eller overfor en offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag, om den har gitt betydelig økonomisk fordel, om det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art, eller om det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap. Tilføyd ved lov 4 juli 2003 nr. 79.

§ 276c. For påvirkningshandel straffes den som;

a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel for å påvirke utføringen av stilling, verv eller oppdrag, eller

b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel for å påvirke utføringen av stilling, verv eller oppdrag.

Med stilling, verv eller oppdrag i første ledd menes også stilling, verv eller oppdrag i utlandet. Straffen for påvirkningshandel er bøter eller fengsel inntil 3 år. Medvirkning straffes på samme måte. Tilføyd ved lov 4 juli 2003 nr. 79.” (Lovdata)

”Etter straffeloven § 276 a – c er både aktiv og passiv korrupsjon straffbart. Med aktiv korrupsjon menes handlinger som består i å gi eller tilby noen en utilbørlig fordel i anledning av vedkommendes stilling, verv eller oppdrag. Passiv korrupsjon foreligger når en person i anledning stilling, verv eller oppdrag krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en slik fordel.” (justis- og politidepartementet, regjeringen.no)

3.5.2 Amerikansk lovverk

Den amerikanske lovgivningen er ikke like streng som den norske og tillater smøring i visse tilfeller. Under er lovgivningen gjengitt.

“Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) - Antibribery Provisions

Basic Prohibition

The FCPA makes it unlawful to bribe foreign government officials to obtain or retain business.

Thrid Party Payments

The FCPA prohibits corrupt payments through intermediaries. It is unlawful to make a payment to a third party, while knowing that all or a portion of the payment will go directly or indirectly to a foreign official. The term "knowing" includes conscious disregard and deliberate ignorance.

Permissible Payments and Affirmative Defenses

The FCPA contains an explicit exception to the bribery prohibition for "facilitating payments" for "routine governmental action" and provides affirmative defenses which can be used to defend against alleged violations of the FCPA.

Facilitating payments for routine governmental action

There is an exception to the antibribery prohibition for payments to facilitate or expedite performance of a "routine governmental action." The statute lists the following examples: obtaining permits, licenses, or other official documents; processing governmental papers, such as visas and work orders; providing police protection, mail pick-up and delivery; providing phone service, power and water supply, loading and unloading cargo, or protecting perishable products; and scheduling inspections associated with contract performance or transit of goods across country.

Actions "similar" to these are also covered by this exception. "Routine governmental action" does not include any decision by a foreign official to award new business or to continue business with a particular party.”

Affirmative Defenses

A person charged with a violation of the FCPA's antibribery provisions may assert as a defense that the payment was lawful under the written laws of the foreign country or that the money was spent as part of demonstrating a product or performing a contractual obligation.

Whether a payment was lawful under the written laws of the foreign country may be difficult to determine. You should consider seeking the advice of counsel or utilizing the Department of Justice's Foreign Corrupt Practices Act Opinion Procedure when faced with an issue of the legality of such a payment.

Moreover, because these defenses are "affirmative defenses," the defendant is required to show in the first instance that the payment met these requirements. The prosecution does not bear the burden of demonstrating in the first instance that the payments did not constitute this type of payment." (United States Department of Justice)

3.5.3 Internasjonalt arbeid og håndhevelse av lovene

Både OECD og Europarådet har evalueringsmekanismer for å følge opp gjennomføringen av konvensjonene. Oppfølgingen av OECD skjer i Working Group on Bribery in International Business Transactions, mens oppfølgingen av Europarådskonvensjonen skjer i Group of States against Corruption (GRECO). Atle Roaldsøy leder Norges delegasjon til GRECO. Han er også med i Norges delegasjon til OECDs arbeidsgruppe. (Justis- og politidepartementet, 2008)

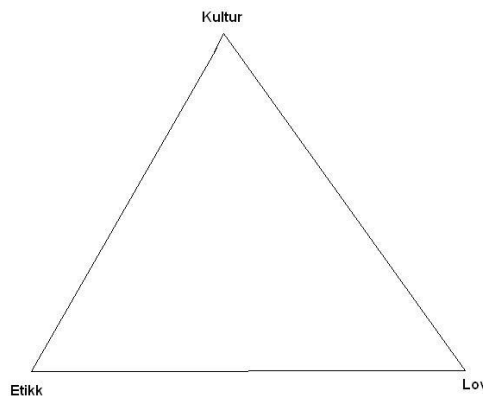
I FN jobbes det med å få alle medlemslandene til å ratifisere konvensjonen og Norge er en ivrig pådriver i dette arbeidet.

1999 ble UN Global Compact dannet på initiativ fra FNs generalsekretær Kofi Annan. FN ønsker å trekke næringsliv tettere inn mot sitt arbeid for å bekjempe korrupsjon. Bedrifter som slutter seg til forplikter seg til å støtte 10 prinsipper om menneskerettigheter, arbeidsstandarder, miljø og korrupsjonsbekjempelse. Hydro er en av disse og gjorde dette alt i 2000. (Hydro). I 2004 ble et nytt prinsipp for bekjempelse av korrupsjon inkludert i Global Compact prinsippene Dette lyder som følger: *"Principle 10: "Businesses should work against corruption in all its forms, including extortion and bribery."* (UN Global Compact)

3.6 De 3 ytre dimensjoner - Det Kulturetiske triangel

På bakgrunn av gjennomgangen over om elementene kultur, etikk og lovgivning har jeg utviklet en modell som består av disse tre dimensjonene og som er formet som en trekant. Min påstand er at kulturen i et samfunn setter premissene for hvilken etikk og lovgivning som anvendes i dette samfunnet. Hva jeg mener med dette, vil jeg komme tilbake til under avsnittet jeg har kalt "Forklaring av modellen". Modell jeg har laget for å vise denne sammenhengen, har jeg kalt "*det kulturetiske triangel*". Kulturen har jeg plassert i toppen av triangelet fordi det er den dimensjonen jeg mener påvirker de to andre mest. I de to nederste hjørnene i trekanten har jeg plassert etiske perspektiver til venstre og gjeldende lovgivning til høyre.

Figur 3: Det kulturetiske triangel

Forklaring av modellen

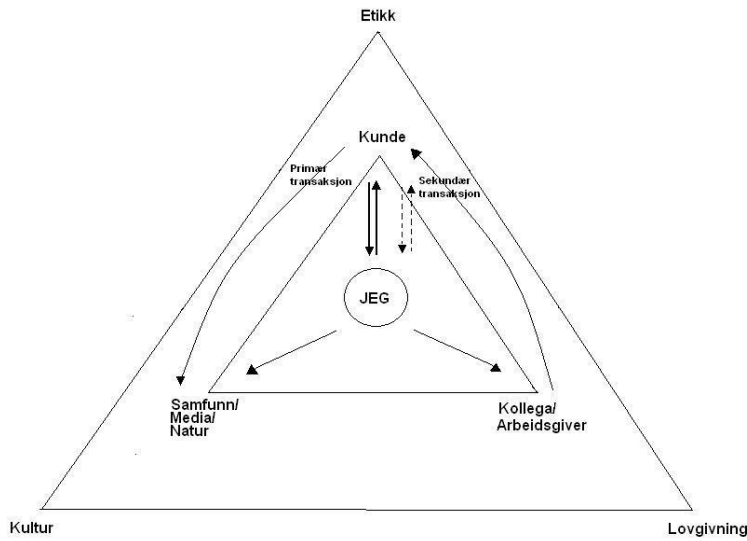
Kulturen er på mange måter den som skiller samfunn fra hverandre og skaper identitet for de som hører til lever i samfunnet. Et samfunn kan være en nasjon hvor en felles kultur knytter befolkningen sammen, eller det kan bestå av flere subkulturer. Elementer i kulturen som religion, tradisjoner, skikker, styresett, menneskesyn, holdninger og moralregler farger styresmaktene i samfunnet til å vedta en lovgivning som har sine røtter i kulturen og dens syn på hva som anses som rett og galt. Jeg vil legge til at det ikke bestandig er hele folkets kulturelle bakgrunn som er grunnlaget for lovgivningen. I de fleste udemokratiske samfunn kan denne lovgivningen kun være tuftet på samfunnselitens kulturgrunnlag. De fleste nasjoner har hentet elementer i sin lovgivning fra andre land eller fra internasjonale

konvensjoner. Derfor er de fleste lands lovgiving en blanding mellom nasjonale og internasjonale lover.

Kulturen farger også hvilket etisk perspektiv som oftest legges til grunn for etisk stillingstaking, vurderinger og refleksjon i et samfunn. Med det mener jeg hvilken tilnærming befolkningen benytter når de tar stilling til om en handling er moralsk god eller dårlig. Anser de handlingen for god fordi de fulgte loven, var den god fordi den resulterte i positive konsekvensene for mange mennesker, var den god fordi handlingen er foretatt på bakgrunn av at den handlede har forsøkt å forstå situasjonsbildet og handlet ut fra skjønn eller var den god fordi den ble utført av et godt menneske der handlingene styres av dygdene. Slike handlinger vil alltid være etisk riktige.

3.7 Min modell – Det profesjonsetiske triangel sett i kulturetisk perspektiver

Jeg har så langt i denne utredningen presentert det profesjonsetiske triangel som jeg vil benytte til å beskrive de konkrete handlingene i casene og de konsekvensene som disse har på omgivelsene rundt. I tillegg har jeg utviklet en ny modell som jeg har kalt ”det kulturetiske triangel” som bestod av de 3 dimensjonene; kultur, etikk og lovgivning. I dette avsnittet vil jeg koble disse to modellene sammen til min endelige modell som jeg har kalt ”*Det profesjonsetiske triangel sett i et kulturetisk perspektiv*”. Denne modellen består av det profesjonsetiske triangel med det kulturetiske triangel som en ramme rundt. Se figur under.

Figur 4: Det profesjonsetiske triangel sett i et kulturetisk perspektiv

Modellen favner alle dimensjonene som denne oppgaven tar for seg. Den har sitt indre rammeverk i den profesjonsetiske modellen til å analysere selve korrupsjonstilfellene, mens den har sitt ytre rammeverk i den kulturetiske modellen som skal brukes til å analysere disse casene på bakgrunn av de 3 dimensjonene jeg bygger analysen på.

4. Metode

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for mitt valg av metode. Mitt metodevalg er ment å fungere som en bro mellom teorien og de empiriske resultatene.

4.1 Hva er en metode?

Mathilda White Riley sier følgende om hva en metode er. Hun påpekte at den kan omfatte svært mye:

”Samfunnsvitenskapelig metode omfatter både organisering og tolking av data som hjelper oss til å få en bedre forståelse av samfunnet.” (White Riley, 1963 sitert av Holme og Solvang, 1996 s.14)

Metode er en systematisk måte å undersøke virkeligheten på. Gjennom bruk av ulike metoder kan vi tilegne oss ny kunnskap om fenomener, teste hypoteser og muligens forstå årsakssammenhenger.

En metode er således et redskap, en fremgangsmåte for å løse problemer og å komme frem til ny erkjennelse. Alle de midler som kan være med å fremme dette målet er en metode.” (Hellevik (1980), sitert av Holme og Solvang, 1996, s. 14)

4.2 Metodevalg – kvalitativ metode

Metode kan deles inn i to typer - kvalitativ og kvantitativ metode. Hvilken type forskeren velger, avhenger av hvilket tema som undersøkes og hvilken metode man mener er mest hensiktsmessig for å belyse problemstillingen. Begge disse metodetyperne har sine styrker og svakheter.

4.2.1 Kvalitativ metode

Kvantitativ metode handler om å finne fenomenenes karakter og egenskaper. Ved å benytte denne metoden, søker man kunnskap om menneskers erfaringer, opplevelser, tanker, forventninger, holdninger og livsverdier i den hensikt å forstå handlinger og adferd. Man søker en dybdekunnskap om emnet ved å benytte denne type metode. Utvalget av objekter som benyttes er begrenset.

Eksempler på mulige metoder er intervjuer og bruk av case.

”Kvalitativ metode har til hensikt å fange opp mening og opplevelse som ikke lar seg tallfeste eller måle. Den kvalitative tilnærmingen går i dybden og har som formål å få frem sammenheng og helhet. Den tar sikte på å formidle forståelse.” (Dalland, sitert av Sølvi Helseth)

4.2.2 Kvantitativ metode

Kvantitativ metode er en metode som går ut å skaffe seg et datamateriale som kan anvendes i statistiske beregninger. Dette er en strukturert og systematisk metode som gir breddekunnskap og som ofte benyttes til å teste hypoteser og årsakssammenhenger. Eksempler på kvantitative metoder er spørreundersøkelser, intervjuer og observasjoner av en større gruppe mennesker. (Sølvi Helseth). Utvalget som benyttes må være av en viss størrelse slik at resultatene kan testes for statistisk signifikans.

Jeg har valgt å benytte en kvalitativ metode for å belyse problemstillingene jeg tar opp i min studie. Dette fordi jeg anser kvalitativ metode som mest egnet til å få en dypere forståelse av temaet. Min studie er en empirisk undersøkelse, og jeg har derfor valgt å ta for meg to case for å kunne studere fenomenet nærmere.

4.3 Casestudiet som metode

Helt siden 90-tallet har spørsmål rundt korrupsjon og etikk i næringslivssammenheng vært satt på dagsorden. Det har vært skrevet en god del om dette i media og særlig når det har dukket opp skandaler. Et resultat er at bedrifter og store selskaper har blitt mer opptatt av temaet og innført etiske retningslinjer og lovverket er også blitt betydelig innskjerpet. Det finnes noen empiriske studier rundt temaet, men det er vanskelig å få noen dypere forståelse for et slikt tema uten å studere reelle eksempler. Jeg har derfor valgt to ulike case. Det første caset handler om korrupsjon begått av en meget velhavende og mektig privatperson, mens det andre caset gjelder korrupsjon begått av et stort norsk selskap i utlandet. Ved å velge to såpass ulike case og sammenlikne dem, vil jeg muligens kunne belyse en mer generell holdning blant topper i næringslivet. For å få et mer nyansert bilde, kunne jeg ha gjort intervjuer med f.eks de korrupsjonsdømte eller med andre involverte, men å få avtaler med

relevante personer anser jeg som å være veldig vanskelig. Jeg har derfor valgt å kun forholde meg til det som er skrevet i media om begge sakene.

4.3.1 Hva er et casestudie?

Ordet ”case” stammer fra det latinske ord casus, og betyr tilfelle.

Et casestudie er en metode som kan benyttes til å undersøke en konkret hendelse fra virkeligheten. Bent Flyvbjerg sier følgende om casestudiet:

”Jeg kaller casestudiet ”det konkrete videnskap” dvs. videnskabelige undersøgelser af konkrete fænomener med det formål at opnå detaljeret viden om fænomenerne¹⁹.”
(Flyvbjerg 1991)

Et bredere beskrivelse av casestudiet som fenomen er følgende definisjon av Robson:

”Casestudiet er en strategi til empirisk udforskning af et udvalgt nutidigt fænomen i sin naturlige sammenhæng ved anvendelse af forskellige datakilder, der kan anvendes i en bevisførelse²⁰.” (Robson, C. (2002).

4.3.2 Kritiske bemerkninger om casestudiet som metode

Casestudiet brukes for å øke forståelsen for et tema ved å studere hendelser fra virkeligheten og hvilke konsekvenser de fører med seg. Et casestudie er intet objektivt arbeid og farges av forskerens bevisste og ubevisste valg. Det er som oftest forskeren selv som velger hvilket case han ønsker å benytte, og dette valget får konsekvenser for hvilke resultater som vil fremkomme i studiet. Et casestudie er lite egnet til å trekke generelle universelle slutninger, men kan likevel være nyttig for mange formål, blant annet gjennom den innsikten som forsker får og som hun forsøker å formidle gjennom sin studie. Hvis det finnes flere case hvor man kan trekke lignende konklusjoner, vil dette styrke teorien som er benyttet. Hvis det motsatte er tilfelle, kan teorien bli svekket. Velger man et case som er svært forskjellig fra de andre, vil funnene i studiet sannsynligvis få liten anvendelse senere.

¹⁹ Flyvbjerg, B. (1991). Rationalitet og magt. I. Det konkrete videnskap. København: Akademisk Forlag, sitert i Wikipedia, casestudie.

²⁰ Robson, C. (2002). Real World Research. Oxford: Blackwell. .

5. Empiri – 2 case fra virkeligheten

I dette kapittelet vil jeg presentere de 2 casene jeg har valgt ut for å belyse problemstillingen.

Årsaken til at jeg har valgt akkurat disse to casene, er fordi jeg mistenker at det kan være en smøre- og bestikkelseskultur blant overklassen i Norge. Jeg vil derfor analysere disse to casene for å få en indikasjon på om min antakelse kan være riktig. For ytterligere å kunne bevise dette, har jeg tatt med informasjonen om Røkkes medlemskapet i herreklubben, Det norske selskab.

5.1 Røkkes korrupsjonsdom i båtsertifikatsaken

Sommeren 2001 skrev Dagens Næringsliv at Kjell Inge Røkke via sin butler John Inge Valand hadde kjøpt et høyt klassifisert båtsertifikat fra Erik Øye og den svenske fartøysinspektøren Clas Pallin, uten å avlegge den nødvendige eksamen. Dette ledet så til etterforskning som tilslutt førte til at Røkke erklærte seg uskyldig i saken, men ble dømt for korrupsjon, falsk forklaring og for å ha ført båt uten gyldig sertifikat²¹. Straffen lød på 120 dagers fengsel der 30 dager var ubetinget. Under behandlingen av saken i retten, fortalte Aktor at politiet hadde fått informasjon om at metoden Røkke hadde benyttet for å få utstedt sertifikatet, også var benyttet tidligere av flere andre godt bemidlede nordmenn. Fellesnevneren skulle være at alle hadde kjøpt båt gjennom båtmekler Erik Øye på Aker Brygge. Disse sakene ble imidlertid ikke forfulgt nærmere fordi bevisene var for svake²². Etter domsavsigelsen valgte han etter å ha tenkt seg om å anket saken, en anke han senere trakk tilbake igjen og bestemte seg for å vedta dommen. Han forsvarer advokat Ellen Holager Andenæs sa følgende etter at anken var trukket:

”Det betyr ikke at Røkke mener han er skyldig etter tiltalen. Han mener fremdeles at dommen i tingretten er uriktig, men ser ingen mening i å møte i lagmannsretten og bare

²¹ <http://pub.tv2.no/nettavisen/okonomi/article416850.ece> Publisert 02.07.05 Av: Jo André Aakvik , Øyvind Henriksen og Øyvind Lud

²² <http://www.nrk.no/nyheter/okonomi/1.559927> , Publisert 02.05.05. Av: Magne Gundersen og Reidar Jensen

prosedere straffens lengde så lenge ikke skyldspørsmålet kommer opp til fornyet behandling.²³”

Røkke sonet dommen sin i Hoff fengsel og ble satt fri pga god oppførsel etter 24 dager. 24.09.07 var han en fri mann igjen²⁴.

5.1.1 Medlemskap i eliteklubb til tross for rulleblad

I mars i år (2008) skrev flere medier²⁵ at Røkke var blitt tatt opp som medlem av den eksklusive herreklubben ”Norske selskab”. Dette er en klubb for eliten i Norge, de rikeste og mektigste. Klubben har kun 1000 medlemmer og man må stå på venteliste i årevis for å bli tatt opp. Kravene til etikette og moral er sentrale verdier i selskapet også historisk og en plettfri vandle er derfor i utgangspunktet et udiskutabelt krav for å bli medlem. For i det hele tatt å bli vurdert, må to medlemmer anbefale søkeren som en kandidat, men heller ikke da er han garantert å bli medlem. Klubbens representantskap som består av 12 medlemmer, avgjør hvem som tilfredstiller kravene til å bli tatt opp i klubben. Dette gjøres skriftlig og hemmelig i en avstemning.

Fakta om ”Norske selskab”²⁶

Norske selskab var opprinnelig en litterær selskapsklubb for norske studenter i København. Den ble stiftet i 1772 og besto av forfattere, diktere og filosofer i sirkelen rundt dikteren Johan Herman Wessel. Medlemmene ble regnet som kulturkonservative, klassisister og Holberg-dyrkere. De kom til å stå sentralt i den voksende norsk-patriotiske bevegelsen mot slutten av 1700-tallet. Foreningen ble oppløst i 1813 da kampsaken om eget norsk universitet vant fram, men ble gjenåpnet som selskapsklubb i Christiania i 1818, med Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson blant initiativtakerne. Klubben holder i dag til i Akersgaten 18 i Oslo, under ledelse av direksjonsformann Henrik L. Wessel.

Når det gjelder Røkkes tilfelle, valgte de å gjøre et unntak fra de egentlig ufravikelige reglene om krav til plettfri vandel og tok han likevel opp som medlem. Når det blir stilt

²³ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=172220> Publisert 21.04.2007. Kilde: NTB

²⁴ http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article1186817.ece?jgo=r2_1 Publisert 24.09.2007. Kilde NTB

²⁵ <http://e24.no/oppogfrem/article2302394.ece#af> , Publisert 09. mars 2008. Av: Espen Sandli, VG

²⁶ <http://e24.no/oppogfrem/article2302394.ece#af> , Publisert 09. mars 2008. Av: Espen Sandli, VG

spørsmål om hvordan en person som har sonet en korrupsjonsdom kan bli medlem i en klubb som så ettertrykkelig forfejter høy moral og etikk, svarte Nils P. Jacobsen som er ”intendant”, dvs. daglig leder i klubben følgende²⁷:

”I Røkkes tilfelle gjorde vi en vurdering, og kom til at lovbruddet var av bagatellmessig karakter, sier Jacobsen. Om en dom for korrupsjon er ikke så alvorlig, hva skal da til, spurte journalisten. Det er sjelden vi behandler slike saker. Drapsmenn og folk som er dømt for alvorlig økonomisk kriminalitet, ville vi ikke hatt som medlemmer hos oss. Plettfri vandel, vi legger vekt på det. Men det viktigste er at folk som søker opptak er trivelig folk, mennesker som andre ikke har noe særlig imot, sier Jacobsen.”

5.2 Iranskandalen til StatoilHydro

I 2002 inngikk Statoil en 11 års kontrakt med Horton Investments Ltd²⁸ knyttet til forretningsutvikling i Iran. Konsulentselskapet skulle hjelpe Statoil inn i Iran mot et honorar på 15,2 mill USD som tilsvarte med datidens valutakurs ca. 115 mill NOK. En tredjedel av beløpet skulle utbetales omgående. Partene var enige om at avtalen skulle holdes skjult. Bak konsulentselskapet står den ukjente iranske juristen Abbas Yazdi. En sentral rådgiver i firmaet hans er Mehdi Hashemi Rafsajani som er sønn av Irans tidligere president med samme etternavn. Rafsanjani-familien er ved flere anledninger beskyldt for korrupsjon i Iran. Olav Fjell kjente til alle disse faktaene som er beskrevet over, i forkant av at godkjente den hemmelige avtalen og ga sin direktør Tor Ivar Pedersen fullmakt til å bruke 15 millioner dollar på konsulenttjenestene. Først da de to såkalte " whistle blowers" Sikkerhetssjef David Platts og internrevisor Svein Andersen varslet ledelsen om at deler av utbetalingen hadde blitt overført til en konto i Sveits og at Mehdi Hashemi Rafsajani i tillegg til å være konsulent for Statoil jobbet som direktør i det statlige iranske oljeselskapet NIOC, valgte Fjell å informere Statoils styreleder Leif Terje Løddesøl. Kontrakten med Horton ble avsluttet og Statoil startet en interngranskning i saken. Statoil hadde da alt innbetalt 40 mill NOK, men hevdet at de hadde fått gode og verdifulle råd fra konsulentene. De innså

²⁷ <http://e24.no/oppogfrem/article2302394.ece#af>, Publisert 09. mars 2008. Av: Espen Sandli, VG

²⁸ Horton Investment Ltd er et Londonbasert konsulentfirma som var registrert i det karibiske skatteparadiset Turkis & Caicos Island. <http://e24.no/arkiv/article624311.ece>

imidlertid at kontrakten hadde kostet selskapet mye omdømmemessig. (Artikkel, Reagerte sent, tar selvkritikk²⁹) Opprullingen av saken førte til at styret kastet Olav Fjell i 2003.

Samme år åpnet Økokrim etterforskning i saken fordi de mente det var grunnlag for å tro at selskapet hadde begått ulovligheter i forbindelse med konsulentavtalen. I 2004 ble Statoil ilagt en bot av Økokrim for brudd på straffelovens bestemmelser om påvirkningshandel. Statoil vedtok boten, men insiterte på at vedtaket verken var en innrømmelse eller avvisning av straffeskylden. På Økokrims sider kan man lese følgende angående saken:

”I juni 2004 utferdiget ØKOKRIM forelegg mot Statoil ASA på 20 millioner kroner og mot den tidligere direktøren for Statoils internasjonale avdeling på 200 000 kroner. Foreleggene gjaldt ulovlig påvirkningshandel (straffeloven § 276 c). ØKOKRIM innledet etter-forskning i Statoil-saken på bakgrunn av en serie artikler i Dagens Næringsliv om en avtale som Statoil hadde inngått med Horton Investments Ltd. I henhold til avtalen skulle Horton Investments Ltd. utføre forskjellige konsulenttjenester for Statoil i forbindelse med Statoils engasjement i Iran, og Statoil skulle betale et vederlag for konsulenttjenestene på til sammen 15 200 000 USD over en periode på 11 år.” (Økokrim)

I tillegg til dommen Statoil fikk i Norge, ble selskapet også tiltalt i USA av de amerikanske justismyndighetene siden selskapet var børsnotert på New York børsen. De valgt å inngå forlik i 2006 med det amerikanske kredittilsynet og ble dømt for til å betale om lag 140 millioner kroner i bøter og fikk inndratt fortjenesten. Statoil tok dermed ansvar for i 2002 og 2003 å ha betalt bestikklser til den iransk tjenestemannen i den hensikt å sikre seg en kontrakt for utbygging av det iranske gassfeltet. Forliket gjaldt også uriktig regnskapsførsel av betalingene og for ikke ha tilstrekkelig intern kontroll til å hindre at betalingene ble foretatt. (Artikkel, Statoil innrømmer korrupsjon, 2006³⁰)

”Statoil erkjenner at det i juni 2002 og januar 2003 ble betalt bestikklser til en iransk tjenestemann, sa styreformann Jannik Lindbæk på en hastig innkalt pressekonferanse sent fredag ettermiddag.

²⁹ <http://e24.no/arkiv/article624311.ece> Av: Alf Ole Ask og Sveinung W. Jensen

³⁰ http://www.dn.no/forsiden/energi/article897283.ece?action=print&WT.mc_id=dn_utskrift Av: Espen Bjerke og Siri Skaalmo

Bestikkelsene ble betalt for at iraneren skulle benytte sin innflytelse til å sikre Statoil en kontrakt for utbygging av fase 6, 7 og 8 av det iranske gassfeltet South Pars.

Ifølge Statoil-sjef Helge Lund innrømmer Statoil også at bestikklser ble betalt for å åpne for at Statoil kunne få tilgang til andre områder i Iran og for å få tilgang til konfidensiell informasjon.”(Artikkel, Statoil innrømmer korrupsjon, 2006)

6. Analyse og refleksjon

I dette kapittelet vil jeg benytte modellen ”*Det profesjonsetiske triangel sett i kulturelle perspektiver*” som jeg utviklet under arbeidet med rammeverket i kapittel 3 til å foreta en analyse på bakgrunn av de 2 casene jeg presenterte i forrige kapittel.

Først vil jeg analysere dem hver for seg og deretter vil jeg se på likheter og forskjeller mellom dem og reflektere rundt funnene. Kapittelet avsluttes med noen generelle betraktninger rundt spørsmål som har dukket opp underveis i arbeidet.

6.1 Båtsertifikatsaken

Jeg vil begynne analysen med å se på handlingsforløpet i saken ved å benytte det profesjonsetiske triangelet. Deretter vil jeg se på saken ut fra de tre dimensjonene kultur, etikk og lovgivning.

6.1.1 Båtsertifikatsaken sett ut fra ”det profesjonsetiske triangel”

I det profesjonsetiske triangelet vil Røkke være ”*jeget*” mens den svenske fartøyinspektøren er ”*kunden*”.

Primærtransaksjonen

Primærtransaksjonen som skal gjennomføres er at Røkke skal skaffe seg et båtsertifikat for å selv kunne føre sin store luksus yacht. Han velger å skaffe seg dette i Sverige av ukjente årsaker. (Men jeg antar at dette er fordi han i utgangspunktet ikke har tenkt å skaffe seg dette sertifikatet på vanlig måte.) Transaksjonen skal foregå mellom Røkke og den svenske fartøyinspektøren hvor Røkke må gjennomgå flere ulike kurs og ta eksamen for å kunne kalle seg skipper å få et gyldig sertifikat. (I virkeligheten var det flere mellommenn involvert, både en båtmekler og en butleren, men jeg anser ikke deres roller som relevant for å foreta selve analysen. Dette ville bare komplisere bildet og jeg velger derfor å se bort fra deres rolle i saken.) Dette er de to partene som er direkte involvert i selve transaksjonen.

Omgivelsene

Triangelets to 2 nedre hjørner er omgivelsene som berøres av transaksjonen. I denne settingen anser jeg det høyre hjørnet til triangelet som i modellen representerer kolleger og

arbeidsgiver til å være ekstra mannskap ombord og eventuelle passasjerer som familie, venner, forretningsforbindelser eller andre han tar med om bord i båten. I tillegg anser jeg andre skipper som fører liknende fartøy som kolleger. Det venstre hjørnet er andre mennesker som ferdes på sjøen i store eller små farkoster, bygninger langs land, broer, bryggeanlegg, skjærgård, fisk, fugler og andre sjøpattedyr m.a.o. alt som finnes i det marine miljøet. Sertifikatkravet er til for å sikre at skipperne kan navigere, manøvrere og føre skipet etter de reglene som gjelder til sjøs slik at det ikke oppstår skader på mennesker, dyr, materiell, natur eller miljø. Omgivelsene kan være trygge og ha tillit til at et gyldige båtsertifikat betyr at innehaveren har gjennomgått opplæring og tatt eksamen og derfor er skikket til å føre et skip, og dette er regler som gjelder for alle. Med denne bakgrunnen kan andre ferdes trygt i nærheten av dem. Pressen er ofte interessert i rike og mektige folks privatliv og kunne sikkert tenke seg å lage en sak om at Røkke nå har tillatelse til å føre sin egen yacht og foretar kanskje et intervju med han. De har full tillit til at den informasjonen de skaffer seg og publiserer i aviser, på nettet eller i blader er pålitelig.

Sekundærtransaksjonen og tillitsbruddene

Problemene dukker opp når dette som er skissert over, ikke er hele sannheten om hva som egentlig har foregått. I Røkkes tilfelle viste det seg at han ikke hadde skaffet seg dette båtsertifikatet på lovlig vis. Det var nemlig i det skjulte foretatt en *sekundærtransaksjon* der Røkke mot ekstra betaling fikk utstedt sertifikatet av den svenske fartøysinspektøren uten å måtte avlegge de nødvendige eksamenene. Konsekvensene av denne transaksjonen er at Røkke kan fremvise ”gyldige” papirer ved forespørsel på at han har lov til å føre båten sin uten at han da egentlig er i stand til å gjøre det og kan sette andre i fare uten at de er klar over dette. Røkke bryter altså tillitsforholdet han i utgangspunktet har til sine omgivelser og fører dem bak lyset. På båten utgir han seg for å være fullgod skipper overfor mannskap og medpassasjerer noe han i virkeligheten ikke er. Deres tillit til at han kan det som er nødvendig å kunne om sjømannskap, navigering og manøvrering slik at alle skal kunne føle seg trygge ombord er skapt på falsk grunnlag. Artikkene jeg har lest rundt denne saken sier ikke noe om hvor dyktig han faktisk er teknisk sett til å manøvrere og føre båter. Dette aspektet vil naturligvis være relevant hvis man skal anslå den reelle faren han utsetter omgivelsene sine for. Men ut fra det jeg vet Dette aspektet anser jeg som underordnet her.

Media er opptatt av alltid å få sannheten rundt de sakene de dekker frem i lyset. I Denne saken ville imidlertid kun informasjonen rundt primærtransaksjonen vært tilgjengelig for

dem, mens informasjonen rundt bestikkelsen ble holdt skjult. Røkke hadde nok ikke noe ønske om at denne informasjonen noen gang skulle komme media, styresmaktene eller andre for øret slik at han uforstyrret kunne fortsette med å føre båt sin selv i fred. Media må kunne stole på kildene sine for at resten av samfunnet skal få vite sannheten rundt publiserte saker. Å lyve eller skjule informasjon slik Røkke gjorde, førte til at han brøt dette tillitsforholdet. Da Dagens næringsliv fikk nyss om sekundærtransaksjonen i 2001, ble det slått stort opp i flere medier. De har siden fulgt saken nøye, helt til den ble avsluttet, og Røkke hadde sonet dommen sin og slapp ut av Hoff fengsel i september i 2007.

Andre skipperer blir også ført bak lyset i denne saken. De forutsetter og tror at det er de samme reglene som gjelder for alle som ønsker å ta båtsertifikatet bl.a. fordi denne ordningen er til det beste for samfunnet siden den tar vare på sikkerheten til sjøs. Alle må gjennom en opplæring som avsluttes med en eller flere eksamener for å være i stand til å føre en stor båt. I noen tilfeller, som i Røkke sitt, viser det seg imidlertid altså at rike og mektige mennesker kan ved å tilby ekstra betaling i det skjulte, skaffe seg sertifikatet uten å gjennomføre opplæringen slik reglene krever. Røkke utga seg dermed overfor andre skipperer for å være en fullgod skipper som dem, selv om dette ikke stemte. I tillegg til tillitsbruddet som oppstår mellom skipperne og Røkke oppstår det også et tillitsbrudd mellom sjøfartsmyndighetene som fartøysinspektøren representerer, og skipperne. Deres troverdighet som statlig myndighet blir svekket når de tar i mot bestiktelser og ikke stiller de samme kravene til alle sine ”elever”. I tillegg kan fartøysinspektørens handlinger gi signaler til samfunn og media at så lenge du har nok penger trenger du ikke følge spillereglene. Dette er uheldig og kan føre til at det vokser frem en ukultur i samfunnet.

6.1.2 Kulturdimensjonen i båtsertifikatsaken

I forhold til mange andre land har vi i Norge i dag en ganske ensartet kultur. Størstedelen av befolkningen er etnisk norske nordmenn. Andelen innvandrere er kun på 8,9% (Statistisk sentralbyrå 2008). De fleste av oss identifiserer oss dermed med det vi kaller den norske kulturen. Men innad i den norske kulturen finnes det flere subkulturer. Her vil jeg nevne to. Tidligere var klasses skillet mellom arbeidere og den såkalte overklassen et klart skille som ga seg utslag i to ulike kulturer med forskjellige levesett og holdninger. I dag er de fleste av disse ulikhetene visket ut, mener og tror de fleste. Likevel vil jeg påstå at vi fremdeles har en

liten overklasse i Norge hvor en del av de gamle holdningene og levesettet fremdeles henger igjen. Jeg finner støtte i min antagelse hos Magne Flemmen³¹ som skrev artikkelen ”Den nye overklassen” som stod på trykk i nettutgaven til Aftenposten i juni i år (2008)³². Han mener at klassesillet er på fremmarsj igjen og dokumentere dette med å vise til inntekts- og formuestatistikken som bekrefter at inntektøkningen hos overklassen har vært mye større enn hos folk flest. Fra 1993 til 2004 økte de 5000 rikeste sine inntekter med 213 prosent. Dette fremgår i FAFO-rapporten Rikdom på nye veier II fra 2006. Han hevder også at overklassen er et lukket samfunn som slipper inn svært få andre. (Magne Flemming 2008) På bakgrunn av dette vil jeg påstå at deres samfunn har utviklet sin egen subkultur som jeg vil fra nå av vil referere til som rikmannskulturen.

Hva kjennetegner overklassens rikmannskulturen?

De som hører til rikmannskulturen er den såkalte overklassen som består av de rikeste og mektigste menneskene i landet. Dette er i følge Magne Flemmen arvinger av bedriftsledere, skipsredere og kjøpmenn samt næringslivstopper. De fleste av disse er født inn i rikdommen, mens noen få har jobbet seg opp og inn i varmen hos overklassen. Han hevder at sønner av rike bedriftsledere og kjøpmenn har 11-12 ganger høyere sannsynlighet for å være i denne klassen, enn sønner av ufaglærte arbeidere med vanlig inntekt. (Magne Flemmen 2008) Overklassen i Norge er liten. Dette gir seg utslag i at svært mange av dem kjenner hverandre godt. De bygger sine nettverk og klubber som ”Det norske selskab”, som beskrives i kapitlet der empirien til oppgaven presenteres, på bakgrunn av egen klasses tilhørighet, fordeler de viktige posisjonene i norsk næringsliv mellom seg og beskytter hverandre.

Kjell Inge Røkke er et av unntakene som er sluppet inn i varmen hos overklassen. Han startet sin karriere som fisker, reiste til USA hvor han bygget opp en global fiskerivirksomhet. I 1994 samlet han alle sine virksomheter i RGI som senere ble fusjonert med Aker. I dag er Røkke majoritetsaksjonær i Aker ASA (Aker ASA) og anslås til å være en av Norges rikeste. Røkkes karriere ses på som en suksesshistorie blant folk flest uansett hvilken kulturell bakgrunn de har. Personer som slår seg opp på denne måten, nyter stor respekt hos de fleste og blir sett opp til. Å bli rik på denne måte, anses blant vanlig folk som edlere enn hvis man

³¹ Magne Flemmen er universitetslektor i sosiologi ved Universitetet i Oslo.

³² <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article2475247.ece> , Publisert 11.juni 2008. Av: Magne Flemmen. Aftenposten.

er født inn i det, og ikke har behøvd å løfte en finger. Slike historier tenner et håp om at det også er mulig for vanlig mennesker å lykkes. Fallhøyden for slike personer anseelsesmessig er til gjengjeld større enn hos andre rike mennesker. Vanlig folk har en holdning om at de som har begynt sin karriere på ”gulvet” tar med seg denne lærdommen videre og bygger sin moral rundt dette. De har med andre ord helt andre forventninger til en person som kommer fra deres egen kultur enn til en som har levd hele livet sitt i rikmannskulturen.

Et etnosentristisk kultursyn

Holdningene vanlige folk har til rikmannskulturen tyder på at de har et etnosentristisk kultursyn. De mener at deres måte å leve på er mye riktigere og mer moralsk enn slik folk som representerer overklassen lever. De ser på den andre gruppen med stor skepsis og mange mener at overklassen livsførsel er preget av en kultur med sløsing, grådighet, overfladiskhet og til dels dårlige holdninger og moral. Rike mennesker som Olav Thon som velger å leve sparsomt, dvs. i nærheten av slik vanlig mennesker lever, anses lett som sympatisk og jordnær, egenskaper som blir satt høyt, mens de som velger å lever et ekstravagant liv og omgir seg med luksus ikke får en like høy stjerne hos folk flest i dag. Jeg tror noe av årsaken til at vi priser en tilnærmet vanlig livsførsel er den sterke Janteloven³³ som har og delvis fremdeles råder i Norge og som har preget arbeiderkulturen. Man skal ikke stikke hodet for langt frem og tro at man er bedre eller mer verdt enn andre. Jeg tror mye av bakgrunnen for janteloven bunner ut i misunnelse. Egentlig har alle mennesker et ønske om å lykkes med noe og få anerkjennelse.

Kan kulturtilknytning forklare Røkkes handling?

I rikmannskulturen finnes det ingen Jantelov. Jo rikere og mektigere du er, desto større anseelse har du. Dette forutsetter naturligvis at du følger denne kulturens spilleregler. Her har det rådet en holdning om at det meste kan kjøpes for penger. Det har ikke vært ansett som noe problematisk å kunne betale litt ekstra for å oppnå personlige fordeler. Hvis man f.eks. ønsket å bygge en større brygge, men reglene om vern av strandsonen ikke tillot dette, kunne man likevel få tillatelse hvis man betalte litt ekstra for det. Kommunen anså det som viktig å holde seg inne med folk fra overklassen fordi deres bidrag til fellesskapet utgjorde en stor del av kommunes inntekter. Også når de drev sin næringsvirksomhet var de vant til at

³³ Janteloven, formulert av Aksel Sandemose i En flyktning krysser sitt spor. (1933) Karakteriserer småbyens konformitetspress, men kan også oppfattes som allmenngyldig. (Caplex)

ekstra betalinger eller andre lovnader ofte var en forutsetning for å vinne kontrakter. Når norsk lov i tillegg åpnet for skattefradrag for bestikkelser betalt i utlandet, ble denne praksisen ansett som helt legitim. Det faktum at lovverket er strammet kraftig inn på området, ser ikke ut som har nådd helt inn hos alle som tilhører denne gruppen.

Jeg synes at medieoppslaget som er en del av empirien i studiet, som fortalte at Røkke var tatt opp som medlem i den eksklusive herreklubben ”Det norske selskap” viser dette tydelig. Denne klubben forfekter høy moral og plettfri vandel, men de tok likevel i mot Røkke med den begrunnelse at de syntes at korrupsjonssaken var en bagatell og at de derfor la større vekt på at han var en godt likt fyr. Jeg har en følelse av at denne holdningen bunner ut at flere av dem har gjort liknende ting, og at det er viktig for dem å ha de rette menneskene i sitt nettverk uten å komme på kant med dem.

6.1.3 Etisk analyse av båtsertifikatsaken

I dette delkapittelet skal jeg foreta en analyse av korrupsjonssaken ut fra de ulike etiske perspektivene jeg har behandlet i rammeverket. Jeg vil begynne med å se på saken i lys av en pliktetisk tankegang. Deretter vil jeg gjøre det samme ut fra konsekvensetikken, nærhetsetikken og dydsetikken. Til slutt vil jeg diskutere hva man bør legge vekt på i dette caset.

En pliktetisk synsvinkel

I følge pliktetikken er det som avgjør om man opptrer moralsk eller ikke avhengig av om man følger loven. Man skal handle av plikt ut fra pliktens skyld sier Kant og ikke ut fra hvilke konsekvenser handlingen fører med seg.

I Røkkes tilfelle bryter han en lov som forbyr bruk av bestikkelser for å oppnå fordeler. Ut fra denne etikken vil denne handlingen derfor måtte anses for å være umoralsk. Det blir ikke lagt til grunn andre vurderinger for å avgjøre den etiske holdbarheten.

En konsekvensetisk synsvinkel

Konsekvensetikken har en annen tilnærming enn pliktetikken for å avgjøre hva som er rett og galt. Den fokuserer på hvilke konsekvenser handlingen fører med seg. Handlingen anses som moralsk hvis den har positive konsekvenser for omgivelsene og umoralsk hvis den fører med seg negative konsekvenser. Hvis man ønsker å gjennomføre en grundig og objektiv konsekvensanalyse, kan man benytte den 9 punkts utilitaristiske metoden hvor punkt for

punkt identifiseres og alle direkte og indirekte konsekvenser samt alle de berørte parter av handlingen analyseres. Jeg synes ikke det er hensiktsmessig i denne saken å gjennomføre hele denne analysen, men velger likevel å bruke tankegangen som ligger bak.

Når man skal vurdere Røkkes handling ut fra denne synsvinkelen, må man derfor se på hvilke konsekvenser det fikk for omgivelsene at Røkke bestakk skipsinspektøren for å skaffe seg båtsertifikat. Analysen av caset på bakgrunn av det profesjonsetiske triangel listet mange av disse konsekvensene de handlende parter påførte sine omgivelsene. Jeg vil gjenta noe av dem her og i tillegg komme med flere konsekvenser. Å skaffe seg et båtsertifikat uten å gjennomgå hele opplæringen, fører til at man ikke innehar den kompetansen som skal til for å føre en stor båt. Dette kan igjen få negative konsekvenser for andre som ferdes på sjøen og føre til ulykker og skader på mennesker, dyr, natur og materiell. I tillegg kan det bli behov for å tilkalle redningstjenesten. De må bruke tid og ressurser på å hjelpe en person eller andre som han har påført skade som en konsekvens av at skipperen, i dette tilfellet Røkke, ikke kan kjøre båt skikkelig. Denne redningsaksjonen kan også føre til at andre i havsnød kanskje ikke får hjelp i tide. Videre kan man se på eventuelle konsekvenser for pårørende av de som forulykket pga for sen hjelp. Denne konsekvenslinjen kan trekkes ut i det uendelige, men jeg velger å stoppe her og i stedet se på andre konsekvenser.

Hva med skipsinspektøren? Hvilke konsekvenser får det for han personlig, hans familie og hans arbeidsplass. Så lenge bestikkelsen holdes hemmelig, profiterer han personlig på den. Kanskje den gir han muligheten til å ta familien sin ut på en lengre ferie. Men i det handlingen blir oppdaget får konsekvensene et negativt fortegn. Han blir suspendert fra jobben, kan bli dømt til fengsel og mister sin integritet. Dette vil igjen gå utover familien som føler de mister anseelse i samfunnet, og det kan få negative økonomiske konsekvenser for familiens levestandard og familieforhold. Bestikkelsen får også negative konsekvenser for arbeidsplassen til skipsinspektøren, de svenske sjøfartsmyndighetene. De må bruke tid på tilrettelegge for etterforskning av saken, finne en erstatting for den suspenderte, kanskje bruke tid og ressurser på omlegging av rutiner osv.

Denne analysen viser at bestikkelsen førte med seg mange negative konsekvenser for de som ble berørt. Ut fra et konsekvensetisk perspektiv er derfor denne handlingen umoralisk.

Nærhetsetikkens synsvinkel

Nærhetsetikken legger vekt på mellommenneskelige relasjoner der menneskeverdet er et sentralt begrep. Våre handlinger skal baseres på situasjonsforståelse og skjønn og være til det beste for den andre. Man møter folk med tillit og tror kun det beste om dem inntil det motsatte er bevist. Det er de grunnleggende egenskapene som finnes i virkeligheten som sørger for at vi handler slik vi gjør.

I båtsertifikatsaken vil den mellommenneskelige relasjonen være mellom Røkke og de personene han forholder seg til. Disse møter han med tillit og tror han snakker sant når han forteller at nå kan han kjøre båten sin selv fordi han har tatt båtsertifikatet. De har ingen grunn til å tvile på at han snakker sant. Han kan til og med vise frem dokumentet som et bevis på at det han sier er sant. Røkke bryter imidlertid denne tilliten ved å lyve til dem og ikke fortelle sannheten om at han har kjøpt sertifikatet og ikke har avlagt noen eksamen. Det anses som umoralsk å utnytte noens godtroenhet og føre dem bak lyset på den måten Røkke gjør.

I tillegg har vi relasjonen mellom Røkke og skipsinspektøren. Nærhetsetikken peker på at man er ansvarlig for hverandres skjebne. Røkke bestikker skipsinspektøren for å slippe å bruke tid på å gjennomføre kurs og ta eksamen. Nærhetsetikken krever at for at handlingen skal være god må den handlede, altså Røkke, forsøke å sette seg inn i skipsinspektøren situasjon og ut fra skjønn bestemme om denne handling vil være til det beste for han eller ikke. Hvorfor er skipsinspektøren villig til å ta i mot bestikkelse? Er han i pengeknipe eller ønsker han bare litt ekstra penger rett i lomma? Hva med integriteten til skipsinspektøren? Vil den bli svekket av handlingen? Kan handlingen få negative konsekvenser for han? Dette er slike spørsmål man bør stille seg før man tar avgjørelsen om skal bestikke eller ikke. Det er vanskelig å vite hvorfor han er villig til å la seg bestikke, men man kan vel med stor sikkerhet si at bestikkelsen vil skade integriteten hans og gi han problemer både med loven og arbeidsgiveren. Ut fra et nærhetsetisk synspunkt vil derfor denne handlingen være umoralsk fordi den utsetter den andre for negative konsekvenser og ubehageligheter.

Dydsetisk perspektiv

Dydsetikken beskjeftiger seg med de menneskelige dygdene som sørger for at vi foretar rette valg. Dydene skal hjelpe oss å forstå hva som er passende å gjøre i de aktuelle situasjonene. Avgjørelsene baseres på tidligere erfaringer (Vetlesen). Dydsetikken er mer opptatt av hvem

man er enn hva man gjør og mener at gode mennesker vil automatisk vil handle etiske rett (H.Syse).

Dydsetikken vil ta utgangspunkt i Røkke som person og stille spørsmål ved hans karaktertrekk siden han velger å bestikke skipsinspektøren. Hvis Røkke skal være en dydig person til tross for bestikkelsen, må denne være grundig overveid og ansett som det rette og mest rettferdige å gjøre i den aktuelle situasjonen. Det er tvilsom om Røkkes bestikkelse av Skipsinspektøren kan anses som det riktige valgte siden det både fører til urettferdighet overfor de andre kommende skipperne som faktisk må bruke av sin tid for å fullføre kurset, det er lovstridig og det kan få mange negative konsekvenser for skipsinspektøren. Røkke har altså pga manglede innsikt utvist dårlig dømmekraft da han bestakk inspektøren. Handlingen vil derfor anses som umoralsk ut fra dette perspektivet.

6.1.4 Dimensjonen lovgivning

Etter norsk lovgivning, er det ingen tvil i følge aktoratet om at Røkke brøt loven da han bestakk den svenske skipsinspektøren. Han ble også dømt til fengsel for dette. Selv var han ikke enig i skyldspørsmålet og mente at han selv ikke hadde gjort noe galt og var mer enn kompetent til å kjøre båt. Korrupsjonslovgivningen i Norge er forholdsvis ny, så aktor i saken, Susie Bergstrand var fornøyd med at dommen innbefattet korrupsjonsparagrafen. Hun sa følgende til VG etter domsavsigelsen:

”Vi ha fått såpass mye medhold at vi er fornøyd. Dette er viktige straffebestemmelser som vi ikke har hatt så mange saker på tidligere” (Susie Bergstrand, aktor). (Artikkel: Røkke må sone 30 dager i fengsel ³⁴)

6.2 Iranskandalen (Hortonsaken)

Jeg vil nå foreta en liknende analysen av dette caset som den under delkapittel 6.1. Jeg vil først analysere handlingen i saken og deretter se på de tre andre elementene.

³⁴ <http://www.vg.no/nyheter/okonomi/artikkel.php?artid=282545> ,Publisert 01.07.2005. Av: Hege Lyngved Odinsen, Jarle Brenna og Anne Vinding. VG

6.2.1 Iranskandalen sett ut fra “Det profesjonsetiske triangel”

I denne analysen er Statoil, dvs. egentlig de/den som utførte handlingen på vegne av selskapet, ”*jeget*” i modellen. Når det gjelder ”*kunden*”, mener jeg det finnes to kunder fordi Statoil her parallelt oppretter to relasjoner for å oppnå målet. Den ene er hovedkunden som er det statlige iranske oljeselskapet NIOC, og den andre er konsulentselskapet Horton Investments Ltd hvor relasjonen holdes hemmelig og som jeg vil referere til som den skjult kunden. I denne analysen er det altså 3 parter som er involvert. Den skjulte parten er kun brukt som et middel for å oppnå målet om kontrakt. For å kunne bruke modellen, må jeg derfor gjøre visse tilpassninger i forhold til at jeg mener at det er gjennomført to sekundærtransaksjoner i denne saken. Dette vil jeg komme tilbake til senere når jeg skal beskrive disse transaksjonene.

Primærtransaksjonen

Primærtransaksjonen i caset er Statoil inngåelse av kontrakten med det iranske oljeselskapet for utbygging av gassfeltet South Pars. Iran sitter på store gassressurser som Statoil ønsker å være med på å utvinne. Det norske samfunnet har stor tiltro til at Statoil som er delvis statlig eid, er en seriøs aktør med høy kompetanse som setter strenge etiske- og miljømessige krav til sin virksomhet både i Norge og utlandet. Det gode omdømme fører til at mange nordmenn både er stolte av selskapet og mener det er viktig at det er med å sette preg på global utvinning av olje og gass. Statoil har også et godt rykte som et ryddig og seriøst selskap blant konkurrenter, andre aktører i bransjen og hos media hvor de utgir seg for .

Sekundærtransaksjonen

Statoil har ikke opptrådt like moralsk i denne kontaktinggåelsen som det på overflaten ser ut som. De har nemlig kontaktet et iransk konsulentfirma i all hemmelighet og bestukket dem for å få hjelp til å få innpass i Iran. I tillegg har bestikkelsen gitt Statoil tilgang til interessant konfidensiell informasjon. Å kjøpe konsulenttenester, er i seg selv ikke er en ulovlig handling, men når dette blir gjort i det skjulte, er det etter min mening å anse for en sekundærtransaksjon. I tillegg vil selve bestikkelsen regnes som en egen sekundærtransaksjon. Dette er bakgrunnen for at jeg mener at caset har to *sekundærtransaksjoner* som både hver for seg og i fellesskap bryter tillitsforholdet til omgivelsene rundt. Før jeg går nærmere inn på å karakterisere tillitsbruddene som oppstår på bakgrunn av sekundærtransaksjonene vil jeg først definere omgivelsene som jeg mener blir berørt.

Omgivelsene

Hvis vi ser på venstre hjørne i triangelet (samfunn, media og natur) regner jeg samfunnet her i en videre forstand. Etter min mening består det av 3 parter; det norske samfunnet (befolkning, myndigheter og næringsliv), det iranske samfunnet (begrenser meg til iranske myndigheter og det aktuelle oljeselskapet) og konkurrentene i det globale markedet. Det norske samfunnet fordi Statoil er et norsk selskap som har mye av virksomheten sin i her. Det iranske samfunn fordi det er der handlingen blir utført. Globale konkurrenter fordi det her er snakk om å vinne en kontrakt og det er flere enn Statoil som har vist sin interesse. Når det gjelder media, begrenser jeg meg til media i Norge fordi jeg anser dette som mest hensiktsmessig, for det er her saken er blitt slått stort opp. I tillegg er det norsk medias informasjon jeg har tilgang til og benytter i caset. I forhold til naturen, vil det her være naturressurser og miljø i Iran. Hvis vi nå ser på høyre hjørne som består av kolleger og arbeidsgiver vil dette være andre ansatte i Statoil, mens arbeidsgiver vil være ledelse i selskapet, styret og aksjonærene som bl.a. inkluderer den norske stat.

Tillitsbruddene

Jeg har tidligere antydnet at handlingen består av to sekundærtransaksjoner. Disse vil jeg nå behandle under ett fordi jeg mener at de henger sammen. Samfunns- og mediamessig bryter Statoil tilliten til det norske samfunnet ved å gå ut i det offentlige rom og forfekte høy moral og nulltoleranse i forhold til korrupsjon, men likevel ikke handle deretter selv. Når sannheten kommer for en dag, slik den gjorde for Statoil, blir det mye skriverier i media og mye negativ omtale. Folk føler skuffelse over at et så stort og seriøst selskap går til det skritt å kontakte korruperte konsulentselskaper for å kjøpe seg fordeler, og myndighetene ser ekstra alvorlig på saken siden staten har eierandeler i selskapet. Det er viktig for myndighetene at det ikke foregår slike ulovligheter i selskaper de har interesser i, for dette kan gå utover deres troverdighet som lovgiver og håndhever av lover og regler. I tillegg til dette er det viktig at de går foran som et godt eksempel for å sette standarden i samfunnet generelt.

I forhold til de iranske myndigheter som også er eiere av oljeselskapet, og konkurrentene til Statoil i anbudsrunder, bryter selskapet tilliten til disse når de benytte seg av korruperte personers innflytelse for å vinne kontrakten. Dette vil gjøre utvelgelsen av beste anbud vanskelig siden det foreligger et press om å velge den som har betalt litt ekstra. Dette fører til en urettferdig og svekket konkurransesituasjon. Tilliten de andre konkurrentene har til Statoil som en seriøs aktør svekkes og omdømmet til blir dårligere.

Det kan være vanskelig å si om det her foreligger et tillitsbrudd i forhold til naturressurser og miljø fordi det på forhånd alt var bestemt at gassfeltene skulle bygges ut og naturressursene utvinnes og det er de iranske myndighetene som stiller miljøkravene. Det tillitsbruddet jeg indirekte kan se er at bestikkelsen kan få disse myndighetene til å lette på kravene og at den beslutningen kan gå utover miljøet.

I forhold til kolleger i selskapet, ledelse, styret og aksjonærene vil disse også få en svekket tillit til selskapet. Kolleger blir skuffet over at de retningslinjer som deres arbeidsplass er opptatt av å holde, likevel ikke følges av alle ansatte. De kan føle at ledelsen ikke har god nok kontroll med hva som foregår og kan derfor stille spørsmål ved integriteten til selskapet de jobber i. De vil ikke lenger føle at de kan stole på de som personlig utførte handlingen og ga klarsignal for den. Når det gjelder tillitsbruddet til ledelse og styre, tar jeg da utgangspunkt i de som var med på selve handlingen, for ellers gir ikke dette punktet noen mening, selv om jeg i utgangspunktet har valgt å se Statoil som jeget. Tillitsbruddet oppstår fordi involverte i handlingen ikke har fulgt selskapets rutiner og regler og foretatt utbetalinger til en uredelig mottaker og forsøkt å skule det etterpå i regnskapet. Ledelse og styret er avhengig av at de kan stole på at sine ansatte følger lover og regler. Når det foretas uregelmessigheter brytes denne tilliten. Man bør også nevne her at konsernsjef Olav Fjell faktisk godkjente selve konsulentavtalen og dermed selv brøt tilliten til den øvrige ledelse og styret. og stiller både seg selv og de andre i et dårlig lys. I tillegg ble det brukt mer penger enn kontrakten egentlig kostet, noe som vil slå negativt ut på resultatet noe eierne igjen er opptatt av skal være best mulig. Der oppstår også et tillitsbrudd mellom Statoils og aksjonærene til selskapet. Disse har kanskje i utgangspunktet valgt å investere i Statoil fordi de er et anerkjent og velrenommert selskap og som driver sin virksomhet ut fra de normene aksjonærene anser som viktig. En korrupsjonssak vil kunne ødelegge dette bildet aksjonærene har av selskapet og redusere verdien av aksjene.

I tillegg til det tillitsbruddet Statoils ledelse, styre og aksjonærer føler innad i organisasjonen har saken også konsekvenser for tilliten de vil ha til det iranske oljeselskapet. Dette kan føre til usikkerhet i forholdt til hvordan de skal forholde seg i det videre samarbeidet fordi de vet at selskapet lar seg bestikke. Det iranske selskapet oppførsel kan også bidra til å spre ukultur i det iranske samfunnet, noe som vil være ødeleggende.

6.2.2 Kulturdimensjonen i Iranskandalen

Norge og Iran har to svært forskjellige kulturer både når det gjelder livssyn, tradisjoner og skikker, styresett, lovgivning og næringslivskultur. Et selskap som vil drive virksomhet i et land med en så annerledes kultur, bør på forhånd forsøke å sette seg inn i den og forstå hvilke mekanismer, normer, lover og regler som råder der og opptre ydmykt i trå dette. De bør med andre ord bruke en kulturrelativistisk tilnærming. Tilnærmingen vil hjelpe selskapet til å opptre slik det blir forventet. Jeg vil tro at noe av årsaken til at Statoil engasjerte konsulentselskapet var nettopp av den årsak at de ønsket hjelp til å forstå kulturen og på den måten lettere få tilgang til landet.

Kulturen i Statoil

Utad ønsket Statoil i 2002 – 2003 som i dag å fremstå som et selskap med høy etisk standard som har stor bevissthet overfor de utfordringene de står overfor når de velger å engasjere seg i udemokratiske, korrupte og fattige land. De ønsker å stå frem som en foregangsbedrift innenfor etikk og miljø i sin bransje. Spørsmålet er hvordan det egentlig står til på innsiden? Iranskandalen viser at det ikke var helt samsvar mellom det de utad forfektet og hva de innad foretok seg. Bruddet på de interne retningslinjene hadde røtter helt opp i ledelsen. Det er vanskelig å si om dette var en hendelse som ble utført av enkeltpersoner, eller om det var et uttrykk for kulturen i selskapet generelt og at det bare var uflaks at det denne gangen ble oppdaget. Uansett påstår Statoil, nå StatoilHydro, at de har tatt et oppgjør med dette og har full fokus på å opptre i trå med sine skjerpede retningslinjer.

6.2.3 Etisk analyse av Iranskandalen

Pliktetisk synsvinkel

Pliktetikken vil dømme Statoils adferd som umoralsk fordi den bryter korrupsjonsloven. Det at selskapet blir dømt både i Norge og USA er med på å understreke umoralen i handlingen. Ingen andre synspunkter blir overveid. Man er pliktig til å følge lovene og når dette da ikke gjøres, opptrer man umoralsk. Pliktetikken er derfor veldig klar i sin bedømming av selskapet.

Konsekvensetisk synsvinkel

Konsekvensetikken vurderer handlingen ut fra hvilke konsekvenser Statoils bestikkelse fikk. Bestikkelsen førte til at Statoil fikk kontrakt med det Iranske oljeselskapet noe som i

utgangspunktet var målet til selskapet. Statoils representanter var tydeligvis av den oppfatning at målet helliget middelet da de tok avgjørelsen om å benytte seg av bestikkelse. Ut fra et utilitaristisk syn må vi se på konsekvensene handlingen fikk for alle de som ble berørt. Disse partene ble grundig diskutert da jeg analyserte handlingen ut fra det profesjonsetiske triangel og jeg velger derfor og ikke gjenta de her. Det jeg vil legge til, er at man kunne ha trukket analysen lenger enn det jeg gjorde der. Den utilitaristiske 9 punkts analysen til De George krever også at man ser på eventuelle fremtidige konsekvenser handlingen kan føre meg seg og foreslår alternativer til selve handlingen som også skal analyseres ut fra hvilke konsekvenser disse får. Når det gjelder fremtidige konsekvenser, vil jeg nevne at når Statoil bestikker for å oppnå fordeler, er de også med på å opprettholde korrupsjonskulturen i samfunnet der de agerer som igjen fører til at korrupte regimer kan bli sittende med makten i lengre tid. Jeg velger å ikke gå noe lenger i konsekvensutredningen her og heller ikke lete etter alternative løsninger fordi handlingen alt er gjort. Jeg mener at denne analysen egentlig fungerer best før man er i ferd med å utføre en handling, og man har behov for å få et så objektivt svar som mulig på om handlingen er etisk eller uetisk. Her og nå nøye meg med å konkludere ut fra en konsekvensetisk synsvinkel på vegne av de funnene jeg har gjort. Det finnes positive konsekvenser av bestikkelsen ut fra denne teorien, nemlig at Statoil får kontrakten, men det er langt flere negative konsekvenser og mange parter som blir negativt berørt at jeg velger å konkludere med at handlingen anses å være uetisk.

Nærhetsetisk synsvinkel

I nærhetsetikken vil vi ta utgangspunkt i selve situasjonen og forsøke å forstå hva som ligger bak avgjørelsen om å foreta bestikkelsen av iraneren for å vurdere om dette var en etisk eller en uetisk handling. Var denne handlingen gjort i den tanke at dette skulle tjene han og være det beste for han? Dette er nemlig kravet for at innbetalingen kunne anses som en etisk handling. Jeg vil påstå at denne handlingen var gjort i den hensikt å oppnå noe helt annen, nemlig å skaffe selskapet fordeler i utvelgelsesprosessen. Den vil i stedet kunne skade personen som mottar pengene. Han mister både sin integritet og han kan havne i fengsel. Nærhetsetikken vil derfor anse bestikkelsen som umoralsk.

Hvis vi ser på relasjonene Statoil har til de som tilhører omgivelsene til selskapet, vil vi der se at selskapet bryter denne tilliten også med å utnytte deres godtroenhet. Dette er også umoralsk adferd. Disse relasjonene er de samme som jeg benyttet i analysen til det

profesjonsetiske triangelet da jeg analyserte tillitsbruddene som oppstod pga sekundærtransaksjonene. Jeg velger derfor ikke å gjenta disse her.

Dydsetisk synsvinkel

Ut fra en dydsetisk synsvinkel finnes det ikke noe eksakt, universelt svar på om handlingen Statoil foretok seg var moralsk eller ikke. Slik Arisoteles så det, må handlingen dømmes ut fra den situasjonen som oppstod der og da ved å stille spørsmål om hva som lå bak valget om å kontakte konsulentselskapet og foreta utbetalingene? Hvis handlingen skulle anses som moralsk i denne situasjonen, måtte handlingen vært gjort på bakgrunn av at dette var den beste fremgangsmåten for at avgjørelsen om tildelingen skulle skje på rettferdig og god måte for alle. Statoil derimot hadde et sterkt ønske om å vinne kontrakten fordi dette ville skaffe dem store inntekter i fremtiden. De anså trolig derfor aspektet om en rettferdig konkurransesituasjon som underordnet og tok heller ikke hensyn til de andre negative konsekvensene handlingen førte med seg. Konklusjonen utfra et dydsetisk synspunkt er derfor at handlingen må anses som uetisk siden den fører til urettferdighet og negative konsekvenser.

Jeg antar at det som førte til beslutningen om å kontakte konsulentfirmaet, var usikkerheten i forhold til hvordan de skulle opptre i landet pga de store kulturforskjellene. Det å søke hjelp er i seg selv ikke galt, men fordi det ble holdt hemmelig og ble gjort for å oppnå fordeler på bekostning av andre blir det her ansett som umoralsk.

6.2.4 Dimensjonen lovgivning

Statoil ble domfelt både i Norge og i USA for å ha bestukket en offentlig tjenestemann. I Norge for påvirkningshandel og i USA for å ha brutt FCPA (den amerikanske korrupsjonslovgivningen). Jeg antar uten å ha funnet noen bekreftelse på det, at de i USA ble dømt for overtredelse av reglen som kalles ”Thrid Party Payments” som forbyr noen å betale penger til en tredjepart med den viten at alt eller deler av beløpet vil gå direkte eller indirekte til en offentlig tjenestemann. Norsk og amerikansk lovgivning er like på dette punktet. Ingen av lovene tillater denne typen av bestikkelse og selskapet ble dømt til å betale store bøter.

6.3 Oppsummering av likheter og forskjeller mellom de to casene

Det er noen likheter, men flest forskjeller mellom de to casene. Den største likheten er naturligvis at det her er snakk om to korrupsjonssaker hvor det i begge saker falt dommer for brudd på korrupsjonslovgivningen og hvor sakene ble slått stort opp i media. I tillegg mener jeg at dårlige holdninger og dømmekraft hos aktørene ligger bak begge handlingene hvor fristelsen for å oppnå det ønskede resultatet ble for stor i begge sakene og at dette muligens kan føres tilbake til en holdning hos overklassen i Norge.

Den største forskjellen mellom dem vil jeg si at i Røkkes tilfelle er bestikkelsen utført av han som privatperson for personlig å skaffe seg sertifikatet på en enklest mulig måte mens det i Statoils tilfelle, er utført av personer som handler på vegne av selskapet på å påvirke en anbudsrunde og i utgangspunktet ikke handler ut fra personlig vinning. Nå skal det vel ikke ses bort i fra at de personlig også ønsker heder og ære når avtalen er på plass og har et håp om at dette skal slå positivt ut karrieremessig. I tillegg er størrelsen og betydningen av sakene forskjellige. Røkkes sak er en liten sak i forhold til størrelsen på bestikkelsen som jeg mener handler mye om at rike mennesker tror de kan ta seg til rette så lenge de kan betale for det. Statoil sak involverer derimot store pengesummer og en bransje hvor denne type atferd er utbredt.

6.3.1 Sammenlikning av de ulike etiske perspektivene

De 4 etiske perspektivene jeg har basert min etiske teori på, tar alle forskjellig utgangspunkt når de bedømmer om bestikkelse er en moralsk handling eller ikke, men alle kommer frem til den samme konklusjonen. Pliktetikken fokuserte kun på at det var begått lovbrudd mens konsekvensetikken bare så på konsekvensene handlingen fikk og kunne få. Ingen av disse teoriene søkte en dypere forståelse og forsøkte å sette seg inn i den aktuelle situasjonen slik både nærhetsetikken og dydsetikken gjorde. I Røkkes tilfellet er det vanskelig å se at handlingen kan ses å være noe annet enn umoralsk sett ut fra et etisk synspunkt. Ingen av teoriene kunnen peke på noe positivt ved bestikkelsen bortsett fra at skipsinspektører fikk litt ekstra penger direkte i lommen. Dette elementet var kun positivt for inspektøren personlig helt til han ble oppdaget, men snuddes dermed raskt til å føre med seg en rekke negative konsekvenser. I Iransaken var det heller ingen perspektiver som kunne finne noen

formildende omstendigheter for at man kunne anse handlingen som god annet enn at Statoil nådde målet om å få kontrakten.

6.4 Andre betraktninger og refleksjoner

Etter å ha analysert begge disse casene sitter jeg igjen med mange generelle spørsmål rundt moral og korrupsjon. Jeg har kommet frem til følgende spørsmål jeg ønsker å diskutere nærmere i lys av de to casene som en avslutning på denne delen av oppgaven.

- Kan bestikkelser og smøring forsvares og under hvilke betingelser?
- Bør regler alltid styre vår atferd?
- Er norsk lovgivning blitt for streng?
- Hvilket ansvar har vi personlig for å handle etisk rett i ulike roller?

6.4.1 Kan bestikkelser og smøring forsvares og under hvilke betingelser?

I begge de analyserte sakene, synes jeg moralspørsmålet var ganske klart og at de begge derfor fikk en rettferdig dom, men det er verdt å merke seg at min analyse naturligvis er farget av medias fremstilling siden det er den jeg har brukt som kilde.

Men, tilbake til spørsmålet. Kan bestikkelse forsvares? Pliktetikken vil svare entydig nei på dette spørsmålet og begrunne det med at brudd på loven ikke kan forsvares. Konsekvensetikken kan åpne for et ja hvis handlingens positive konsekvenser veier tyngre enn de negative, men i de fleste tilfeller vil nok det være flere negative konsekvenser enn positive. Både dyds- og nærhetsetikken ønsker ikke å si på generelt grunnlag at bestikkelsen er umoralsk og mener man må ta stilling til spørsmålet ut fra situasjonen som er oppstått. I saker hvor liv og helse er truet mener jeg at man kunne forsvare bestikkelser ut fra både et dyds og nærhetsetisk perspektiv. Det er også et spørsmål om man skal kunne forsvare bestikkelse og smøring hvis det er en del av en forhandlingskultur i det landet du ønsker å inngå en kontrakt. Det er et uttrykk som sier "*When i Rome, do as the Roman*"(ukjent forfatter). Med det menes det at man skal tilpasse seg den kulturen man kommer til og handle ut fra hva som forventes der. Hvis det med andre ord forventes at man skal gi gaver, invitere til dyre middager etc. bør man gjøre dette og anse det som en del av

prosessen. Jeg mener at man ut fra nærhets- og dydetisk tilnærming kan forsvare dette synspunktet så lenge dette skjer under like vilkår for alle involverte og ikke skjer i det skjulte. Med en gang handlinger foretas i hemmelighet er det stor fare for at det gjøres med den hensikt å oppnå egne fordeler på bekostning av andre.

6.4.2 Bør regler alltid styre vår atferd?

I alle samfunn og organisasjoner og selskaper finnes det regler som er laget for å styre atferden til ”medlemmene”. I selskaper og organisasjoner finnes det ofte retningslinjer for hva som er påkrevet og ønsket atferd. I StatoilHydro har de en lang liste over hvordan man skal opptre både internt og eksternt, og selskapet har i dag sterk fokus på at disse reglene skal følges. Men bør vi alltid følge disse reglene blindt? Knut Ims påstår i sitt bidrag til etikkdiskusjonene med tittelen ”When in Rome, behave as the Romans” følgende:

”Ethical guidelines may do more harm than good. Managers should instead be encouraged to pursue personal reflection.” (Ims, 2007)

Han mener at det bør være etisk refleksjon som skal ligge til grunn for en avgjørelse og ikke nødvendigvis en regel som forteller deg hva du skal eller ikke skal gjøre. En regel kan være formulert med bakgrunn i en bestemt situasjon og vil derfor ikke passe for alle formål. Han mener at en åpne og ærlige diskusjoner blant ansatte eller folk ellers i samfunnet hvor man søker kompetanse og erfaring, hjelper oss til å ta de rette avgjørelsene basert på forståelsen av den aktuelle situasjonen. (Ims, 2007) En slik tankegang baserer seg på at mennesket styres av de gode verdiene som dydsetikken mener er grunnleggende egenskaper i mennesket mens nærhetsetikken mener disse eksisterer uavhengig av mennesket i virkeligheten. Det er disse som hjelper oss til å komme frem til de riktige valgene. Egners Kardemommeby styres ut fra disse prinsippene og har en eneste lov, nemlig kardemommeloven som sier følgende:

”Man skal ikke plage andre, man skal være grei og snill og forøvrig kan man gjøre som man vil” (Thorbjørn Egner, 1955).

Jeg tror ikke et slikt samfunn som det i Kardemommeby vil fungere i virkeligheten. Jeg tror mennesket trenger lover og regler slik at de har et utgangspunkt for å vite hvordan samfunnet krever at de skal forholde seg. Når loven sier at man ikke har adgang til å bestikke, bør dette derfor brukes som et argument i den etiske refleksjonen, men ikke være bestemmende for om handlingen kan anses å være moralsk rett.

6.4.3 Er norsk lovgivning blitt for streng?

Norsk lovgivning er som tidligere nevnt en av verdens strengeste. Den tillater ingen former for smøring eller bestikkelse så lenge dette er gjort i den hensikt å skaffe seg fordeler. Den amerikanske lovgivningen derimot, er ikke like streng som den norske på alle punkter og tillater smøring i noen tilfeller. FCPA åpner for at man har anledning til å foreta ekstra betalinger for å fremskynde utførelse av statlige rutinemessige oppgaver. Dette er handlinger som amerikanerne kaller ”routine governmental actions” i lovgivningen. Eksempler på slike handlinger er skaffe seg tillatelser, lisenser eller offentlige dokumenter og papirer, skaffe politibeskyttelse osv. Resten av de som er nevnt i loven finnes i kapittel 3.5.2. Man har med andre ord lov etter amerikansk lov å tilby ekstra betaling for å få fortløpende i behandlingen de ulike fasilitetene som må være på plass rundt avtaleinngåelsen. Norsk lovgivning tillater ikke dette og anser det som korrupsjon. Slike ulikheter i lovverket kan gjøre det vanskelig for store selskaper som Statoil som er børsnotert i flere land og forholde til hvilken lovgivning de bør følge. Man kan derfor spørre seg om Norge har gått for langt i å skulle dømme den minste lille smøring eller bestikkelse for korrupsjon. Burde vi ikke bestrebe å ha en likest mulig lovgivning som våre handelspartnere og konkurrenter har forholde seg til? Hvis norske selskaper må forholde seg til en mye strengere lov enn sine konkurrenter og samarbeidspartnere, kan dette få negative konsekvenser for de norske selskapene fordi de kan bli oppfattet som sære og vanskelige noe som kan gi et dårlig rykte og virke konkurransehennende. Med dette lovverket har norske bedrifter også liten mulighet til å kunne tilpasse seg normer i andre kulturer hvor smøring er en del av et kontraktspill. Det norske lovverket gir lite rom for bruk av skjønn siden det stempler alt som ulovlig atferd. Det er flere som Dag Harald Claes som jeg har referert til tidligere, har uttalt at dette er en uheldig utvikling og gjør det vanskelig å drive virksomhet i utlandet. Burde vi kanskje heller konsentrere oss om å stoppe den store og virkelig ødeleggende korrupsjonen, den som setter demokrati og menneskerettigheter i fare? Jeg mener det er her vi har et ansvar. Det er kanskje ikke vår oppgave å forsøke å endre sedvaner og skikker i andre land.

6.4.4 Hvilket personlig ansvar har vi for å handle etisk rett i ulike roller?

I sertifikatsaken foretar Røkke bestikkelsen som en privatperson og er naturligvis personlig ansvarlig for handlingen. I Statoilsaken derimot blir bestikkelsen utført av personer som utfører handlingen i kraft av å inneha en embetsrolle. Spørsmålet jeg stiller er hvilket

personlig ansvar man har når man agerer i kraft av en annen rolle enn sin private. Teorien om personlig ansvar som jeg har vist til i litteraturgjennomgangen, sier at man har et personlig ansvar for alle de handlingene man foretar seg uavhengig av den rollen man opptreter i. Man bør derfor hele tiden sjekke av mot sin personlig moral slik at man kan stå for det man foretar seg i yrkeslivet og at dette henger sammen med samfunnsmorale. Dette krever en stadig dialog og refleksjon rundt moralske spørsmål. Man kan ikke gjemme seg bak en rolle og skylde på et systemet som ansvarlig part i handlingen, og at man selv kun var en brikke i et spill hvor man bare fulgte ordre. Denne typen ansvarsfraskrivelse har vi mange grusomme eksempler på i historien som jeg også har nevnt tidligere.

Hvis vi ser på Statoilsaken igjen, ble Olav Fjell tvunget av styre til å ta personlig ansvar for å ha godkjent konsulentavtalen og måtte gå av. Dette er ofte den måten personlig ansvar blir praktisert på i næringslivet. Når det er utført klanderverdige handlinger i eller av et selskap, må noen i toppledelsen utad ta støytten for dette uavhengig om de faktisk selv har bidratt til handlingen. Jeg vil ikke påstå at det personlige ansvaret stikker så veldig dypt. For det første får de svært godt betalt for dette såkalte ansvaret og for det andre kan de gå videre til neste toppjobb uten at det egentlig fikk noen konsekvenser for de personlig.

Men hvordan kan man egentlig praktisere personlig ansvar i en embetsrolle?

Jeg mener personlig ansvar og det å beholde sin integritet henger sammen. Hvis man føler at man blir tvunget til å foreta handlinger eller vet om saker man ikke selv føler seg bekvem med, bør man varsle om dette. Dette kalles på fagspråket ”whistleblowing” også kalt fløyteblåsing på norsk. Dette kan være vanskelig å ta en beslutning å ta fordi man vet det kan få store konsekvenser for både en selv, kolleger og selskap og man kan føle seg som en sladrebank. Vi har eksempler på at folk har tatt dette ansvaret og mistet jobbene sine. Et eksempel er Tønnesaken der Kari Breirem i BA-HR varslet om forsøk på utbetaling av en falsk faktura og ble avskjediget. Det var også såkalte fløyteblåseres personlige ansvarsfølelse som førte til opprullingene av Hortonsaken i Statoil. Etter dette har fløyteblåsing fått en annen status og anses som et viktig middel i kampen mot korrupsjon. Justisdepartementet har åpnet en linje hvor man kan varsle om mistenkelige forhold. I tillegg blir det i stadig hos selskaper i større grad lagt opp til måter ansatte kan varsle på uten at det vil føre til store personlige konsekvenser. Statoil er et av de selskapene som har laget slike rutiner (Statoil.no).

7. Oppsummering og anbefalinger

7.1 Oppsummering

Det er mange interessante temaer man kan ta opp når man diskuterer korrupsjon og etikk. Jeg har begrenset meg til å se korrupsjon ut fra kulturelle, etiske og lovmessige dimensjoner.

Etter å ha studert dette temaet ved å ta utgangspunkt i 2 case, sitter jeg igjen med en følelse av at vi står overfor et stort nasjonalt og internasjonalt problem hvor vi har behov for et stadig fokus for å bekjempe alvorlig denne type av økonomisk kriminalitet.

Jeg tror at korrupsjon er et mye større problem i samfunnet enn det vi i Norge har trodd til nå. Leder i Transparency International Norge, Jan Borgen har uttalt seg som følger til Dagens Næringsliv³⁵ om dette:

”Det er mer korrupsjon i Norge enn vi liker å innrømme” (Borgen 2005).

Han mener det er lett å la seg friste, og at både næringslivet og det offentlige er preget av en tendens til kameraderi, og den typen vennskapelighet eller kjennskap og vennskap som bidrar til at det er vanskelig å ta opp kritikkverdige forhold. I tillegg er han opptatt av åpenhet er viktig for å få bukt med korrupsjonen (Vibeke Larsen, DN. 2005) og sier følgende:

”Det er umulig for meg å anslå omfanget av dette, men den manglende åpenheten bidrar til at mange lar seg friste til korrupsjon og lignende” (Borgen 2005).

Jeg synes at både Sertifikatsaken og Hortonsaken viser at vi også i Norge har tendenser til en ukultur som vi bør få bukt med. Vi har en liten elite i Norge som verner om hverandre og til dels lever i en lukket verden med egne normer og regler.

Myndighetene har siden begynnelsen av 90-tallet, gjort en stor jobb for å prøve å sette fokus på problemet og har ved gjentatt anledninger strammet inn regelverket, noe som har ført til at det i dag er et av verdens strengeste regelverk. Det er blitt rullet opp flere store saker de siste årene hvor flere har endt med domfellelse som i de to sakene jeg har studert her. Flere mener

³⁵ <http://www.dn.no/forsiden/article630175.ece> , Publisert 01.11.2005. Av Vibeke Larsen, Dagens Næringsliv.

nå at vi er gått for langt i Norge og at det ikke lenger er rom for å kunne tilpasse seg den lokale kulturen der man driver virksomhet. De peker på at dette kan igjen føre til at norske bedrifter taper i konkurranse med andre.

7.2 Mine anbefalinger

Etter å ha arbeidet med dette temaet, ønsker jeg å gi noen råd om hva jeg tror er viktig å fokusere på for at vi lettere skal ta moralske riktige beslutninger og bekjempe korrupsjon.

God research på forhånd

Det er viktig å bruke tid til å forstå kulturen i det landet man skal drive virksomhet, og jeg anbefaler derfor at det blir foretatt grundige undersøkelser før man tar avgjørelsen om man ønsker å drive virksomhet der og hvilke forholdregler man bør ta for å sikre at man etisk kan stå inne for det man foretar seg.

Spille med åpne kort

Det er viktig å fokusere på at alle avtaler man inngår ikke bør inneholde elementer som man må holde skjult. Åpenhet er et nøkkelord for at vi skal få bukt med korrupsjonen.

Sett av tid til etisk refleksjon i hverdagen

For å heve den etiske bevisstheten bør man både privat og i næringslivet sette av tid til diskusjon og refleksjon rundt etiske spørsmål. Man bør ikke blindt la seg styre av skrevne regler, men selv forsøke å ta moralske avgjørelser ut fra situasjonen.

Litteraturliste

Barnekonvensjonen. Artikkel 32. http://www.reddbarna.no/default.asp?V_ITEM_ID=820

Berulfsen, Bjarne og Gundersen, Dag. 4 opplag 1993, Fremmed ordbok. Kunnskapsforlagets blå ordbøker. Aschehoug – Gyldendal 1989.

Brubakk, Petter Haas (2004). Standpunkt Korrupsjon 2004. NHO. www.nho.no/korrupsjon

Caplex. <http://www.caplex.no/Web/ArticleView.aspx?id=9316680>

De George, Richard T. 6. edition, Business Ethics. University of Kansas, Artikkel i kompendium VOA021 Frontiers og Business Ethics: Moral Issues in Business Practice, Part 2. (10/07) Institutt for strategi og ledelse. Norges Handelshøyskole, Bergen.

EBF (European Business Forum), CEMS, Issue 31, Winter 2007: Ethics: When in Rome, behave as the Romans?

Egner, Thorbjørn (1955). Folk og røvere i Kardemommeby. Cappelen.

Helseth, Sølvi. Innføring i kvalitativ/kvantitativ metode. Forelesningsnotat. Høyskolen i Oslo. www.su.hio.no/sufag/forelesninger/kval_kvant.ppt

Holme, Idar Magne og Solvang, Bent Krohn. (1996). Metodevalg og metodebruk. 3.utg. Tano Aschehoug.

Hursthouse, Rosalind. Virtue theory and abortion. Forelesningsnotater i Etikk. <http://www.hive.no/www-sa/fag/sos/SA102/Hursthouse.doc>.

Hydro,(2008). <http://www.hydro.com/no/Globalt-engasjement/Globalt-samarbeid/FNs-Global-Compact/>

Lovdata. LOV 1902-05-22 nr 10: Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven). Kapittel 26 Bedrageri, utroskap og korrupsjon. <http://www.lovdata.no/all/hl-19020522-010.html#276a>

Martinsen, Vegard (1991). Filosofi: en innføring. <http://www.filosofi.no/etikk.html> (2000)

Nordenstam, Tore (1992). Etikk og forståelse. Norsk filosofisk tidsskrift. Universitetsforlaget. Artikkel. STR 210, Foretaksstrategi og etikk. Jan 03. Norges Handelshøyskole.

Regjeringen.no. Utenriksdepartementet og Justis og Politidepartementets nettsider.

Socius, Læreboka, Nettstedet Eilert. Socius: Del 3: Samfunn, Makt og ulikheter. 9 Ulikhet mellom samfunn J.W. Cappelen Forlag AS. <http://socius.cappelen.no/del3/kap9/index.html>
<http://socius.cappelen.no/del3/kap9/kildeoppgaver/kildeoppgave.html?id=114>

Statistisk sentralbyrå (2008). <http://www.ssb.no/befolkning/>

Stigen, Anfinn (1993):Tenkningens historie 1, 1 utg. 9.opplag. Ad Notam Gyldendal, Oslo 1983

Stigen, Anfinn (1993):Tenkningens historie 2, 1 utg. 9.opplag. Ad Notam Gyldendal, Oslo 1983

STR 210 Foretaksstrategi og etikk (1993). Kompendium. Artikkel: Knud E. Løgstrups fenomenologiske situasjonsetikk. (Forfatter er ukjent). Norges Handelshøyskole.

Syse, Henrik (2006). Hvorfor dyder? Refleksjoner om konservatisme og dydsetikk. Artikkel på nettstedet Minerva.

<http://www.minerva.as/Default.asp?vis=artikkel&fid=3016&id=1909200615274016434&magasin=ja>

Transparency International Deutschland. Corruption Perceptions Index 2007.

<http://www.transparency.de/Tabellarisches-Ranking.1084.0.html>

United Nations Global Compact. Transparency and Anti-corruption.

<http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/anti-corruption.html>

United States Department of Justice. Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) - Antibribery Provisions. <http://www.usdoj.gov/criminal/fraud/docs/dojdocb.html>

Vetlesen, Arne Johan (2007). Hva er etikk. Universitetsforlaget.

Zsolnai, Laszlo, Ims, Knut J. (2006). Business within Limits, Deep Ecology and Buddhist Economics. Peter Lang AG.

Økokrim. <http://www.okokrim.no/okonomisk/korrupsjon-ny.htm>